

ΒΡΑΒΕΙΟ ΠΟΥΛΙΤΖΕΡ 2003

ΤΖΕΦΡΥ
ΕΥΓΕΝΙΑΔΗΣ

MIDDLESEX

ΜΥΘΙΣΤΟΡΗΜΑ

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ
ANNA ΠΑΠΑΣΤΑΥΡΟΥ

«... Δαιμονικά ευφύες, εντυπωσιακά ευκολοδιάβαστο και συγκινητικό, το *Middlesex* γίνεται εκείνο το σπάνιο υβρίδιο του πολιτισμού, το συναρπαστικό ανάγνωσμα που αφήνει άφωνους τους κριτικούς».

DAN CRYER, *Newsday*

 ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΠΑΤΑΚΗ

ΤΖΕΦΡΥ ΕΥΓΕΝΙΔΗΣ

Middlesex

μυθιστόρημα

Μετάφραση

ANNA ΠΑΠΑΣΤΑΥΡΟΥ

Το παρόν έργο πνευματικής ιδιοκτησίας προστατεύεται κατά τις διατάξεις της ελληνικής νομοθεσίας (Ν. 2121/1993 όπως έχει τροποποιηθεί και ισχύει σήμερα) και τις διεθνείς συμβάσεις περί πνευματικής ιδιοκτησίας. Απαγορεύεται απολύτως άνευ γραπτής αδειάς του εκδότη η κατά οποιονδήποτε τρόπο ή μέσο (ηλεκτρονικό, μηχανικό ή άλλο) αντιγραφή, φωτοανατύπωση και εν γένει αναπαραγωγή, εκμίσθωση ή δανεισμός, μετάφραση, διασκευή, αναμετάδοση στο κοινό σε οποιαδήποτε μορφή και η εν γένει εκμετάλλευση του συνόλου ή μέρους του έργου.

Ο συγγραφέας επιθυμεί να ευχαριστήσει τους: Whiting Younger Writers' Awards, John Simon Guggenheim Foundation, National Endowment for the Arts, Deutscher Akademischer Austauschdienst, American Academy (Βερολίνο), MacDowell Colony, Yaddo, Helen Papanikolas και Milton Karafilis, για τη βοήθεια και τη στήριξή τους. Επιπλέον, ο συγγραφέας επιθυμεί να αναφέρει τα έργα από τα οποία άντλησε πληροφορίες εξαιρετικά σημαντικές για τη συγγραφή του *Middlesex: The Smyrna Affair* της Marjorie Housepian Dobkin· «Wrestling with Death: Greek Immigrant Funeral Customs in Utah» της Helen Z. Papanikolas· *An Original Man* του Claude Andrew Clegg III· *The Black Muslims in America* του C. Eric Lincoln· *Venuses Penuses: Sexology, Sexosophy and Exigency Theory* του Dr. John Money· *Third Sex. Third Gender: Beyond Sexual Dimorphism in Culture and History*, που επιμελήθηκε ο Gilbert Herdt· *Hermaphrodites and the Medical Invention of Sex* της Alice Domurat Dreger· «Androgens and the Evolution of Male Gender Identity Among Male Pseudo-hermaphrodites with 5-alpha-reductase Deficiency» των Julianne Imperato-McGinley, M.D., Ralph E. Peterson, M.D., Teofilo Gautier, M.D., και Erasmo Surla, M.D.· και *Hermaphrodites with Attitude*, την εφημερίδα που εκδίδεται από την Intersex Society of North America.

Εκδόσεις Πατάκη – Ξένη λογοτεχνία

Σύγχρονη ξένη λογοτεχνία – 305

Τζέφρου Ευγενίδης, *Middlesex*

Jeffrey Eugenides, *Middlesex*

Μετάφραση: Άννα Παπασταύρου

Υπεύθυνος έκδοσης: Κώστας Γιαννόπουλος

Επιμέλεια-διορθώσεις: Αρετή Μπουκάλα

Σελιδοποίηση: Κατερίνα Σταματοπούλου

Φιλμ-μοντάζ: Μαρία Ποινιού-Ρένεση

Copyright© Jeffrey Eugenides, 2002

Copyright© για την ελληνική γλώσσα Σ. Πατάκης ΑΕΕΔΕ

(Εκδόσεις Πατάκη), 2013

Πρώτη έκδοση στην ελληνική γλώσσα από τις εκδόσεις Libro, 2003

Νέα έκδοση στην ελληνική γλώσσα από τις Εκδόσεις Πατάκη,

Αθήνα, Ιούνιος 2014

ΚΕΤ 8739 – ΚΕΠ 435/14

ISBN 978-960-16-5511-6

ΠΑΝΑΓΗ ΤΣΑΛΔΑΡΗ 38 (ΠΡΩΝΗ ΠΕΙΡΑΙΩΣ), 104 37 ΑΘΗΝΑ,

ΤΗΛ.: 210.36.50.000, 801.100.2665 - ΦΑΞ: 210.36.50.069

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ: ΕΜΜ. ΜΠΕΝΑΚΗ 16, 106 78 ΑΘΗΝΑ. ΤΗΛ.: 210.38.31.078

ΥΠΟΚ/ΜΑ: ΚΟΡΥΤΣΑΣ (ΤΕΡΜΑ ΠΟΝΤΟΥ – ΠΕΡΙΟΧΗ Β' ΚΤΕΟ), 570 09 ΚΑΛΟΧΩΡΙ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ,

ΤΗΛ.: 2310.70.63.54, 2310.70.67.15 - ΦΑΞ: 2310.70.63.55

Web site: <http://www.patakis.gr> • e-mail: info@patakis.gr, sales@patakis.gr

Στον Γάμα,
που προέρχεται από μια
ολότελα διαφορετική γενετική πηγή

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΒΙΒΛΙΟ ΠΡΩΤΟ

Το ασημένιο κουτάλι	13
Τα προξενιά	35
Μια άσεμνη πρόταση	65
Ο δρόμος του μεταξιού	97

ΒΙΒΛΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

Το χωνευτήρι της αγγλικής γλώσσας του Χένρυ Φορντ	119
Μινώταυροι	157
Γάμος επί πάγου	186
Tricknology	217
Σερενάτα με κλαρινέτο	239
Νέα από τον κόσμο	262
Ex ovo omnia	283

ΒΙΒΛΙΟ ΤΡΙΤΟ

Οικογενειακές ταινίες	305
Όπα!	329
Middlesex	357
Μεσογειακή διατροφή	384
Η Γουλβερέτ	413
Ο λυρισμός της αποτρίχωσης	437
Το Σκοτεινό Αντικείμενο	453
Ερωτευμένος Τειρεσίας	483
Σάρκα και αίμα	511
Το όπλο στον τοίχο	534

ΒΙΒΛΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

Το χρησμικό αιδόιο	565
Αναζητώντας τον εαυτό μου στο Λεξικό Γουέμπστερ	597
Πήγαινε δυτικά, νεαρέ	619
Δυσφορία λόγω φύλου στο Σαν Φρανσίσκο	645
Ερμαφρόδιτος	671
Εναέριος περίπατος	697
Ο τελευταίος σταθμός	719

ΒΙΒΛΙΟ ΠΡΩΤΟ

Το ασημένιο κουτάλι

ΓΕΝΝΗΘΗΚΑ ΔΥΟ ΦΟΡΕΣ: πρώτα σαν κοριτσάκι, μια μέρα του Γενάρη του 1960 ξεχασμένη από την αιθαλομίχλη, στο Ντητρόιτ και πάλι μετά, σαν έφηβος, σε κάποιο θάλαμο στα Επείγοντα, κοντά στο Πετόσκυ του Μίσιγκαν, τον Αύγουστο του 1974. Ειδικευμένοι αναγνώστες μπορεί να με συνάντησαν τυχαία στη μελέτη του δόκτορα Πήτερ Λους, «Ταυτότητα γένους Ψευδοερμαφρόδιτων με ένζυμο κατάλυσης αναγωγάσης 5-άλφα» που δημοσιεύτηκε στο *Περιοδικό Παιδιατρικής Ενδοκρινολογίας* το 1975. Ή ίσως είδατε τη φωτογραφία μου στο δέκατο έκτο κεφάλαιο του θλιβερά ξεπερασμένου πλέον *Γενετική και κληρονομικότητα*. Εγώ είμαι, ναι, στη σελίδα 578, στέκομαι γυμνός δίπλα σ' έναν μετρητή ύψους και μια μαύρη ταινία καλύπτει τα μάτια μου.

Στο πιστοποιητικό γέννησης, το όνομά μου είναι Καλλιόπη-Ελένη Στεφανίδη. Η πιο πρόσφατη άδεια οδήγησής μου (από την Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας) στο μικρό μου όνομα αναγράφει απλώς Καλ. Είμαι πρώην τερματοφύλακας χόκει επί χόρτου, παλαιό ισόβιο μέλος του Ιδρύματος Προστασίας του Θαλάσσιου Ελέφαντα, παρακολουθώ σπανίως την ελληνορθόδοξη λειτουργία και, κατά το μεγαλύτερο μέρος της ενήλικης ζωής μου, είμαι υπάλληλος του Αμερικανικού Στέιτ Ντηπάρτμεντ. Σαν τον Τειρεσία, υπήρξα πρώτα ένα πράγμα κι ύστερα ένα άλλο. Έγινα περίγελος συμμαθητών, πειραματόζωο γιατρών, αντικείμενο ψηλάφησης ειδικών και το επίκεντρο ερευνών του March

of Dimes*. Ένα κοκκινομάλλικο κορίτσι από το Γκρος Πουέντ με ερωτεύτηκε, μη ξέροντας τι ήμουν. (Κι ο αδελφός της μ' έκανε κέφι, επίσης.) Ένα τεθωρακισμένο του στρατού με οδήγησε κάποτε σε μια μάχη μέσα στην πόλη· σε μια πισίνα έγινα θρούλος· εγκατέλειψα το σώμα μου για να καταλάβω άλλα σώματα – κι όλα αυτά συνέβησαν προτού κλείσω τα δεκάξι.

Τώρα όμως, σε ηλικία σαράντα ενός χρόνων, νιώθω πως επίκειται μια γέννηση ακόμα. Μετά από δεκαετίες αμέλειας, συνειδητοποιώ ότι συλλογίζομαι εκλιπόντες θείους και θείες, παππούδες χαμένους από καιρό, άγνωστα πέμπτα ξαδέλφια ή, στην περίπτωση μιας ενδογαμικής οικογένειας όπως η δική μου, όλες αυτές τις συγγενείες σε ένα. Κι έτσι, πριν να 'ναι πάρα πολύ αργά, θέλω να τα πω όλα, χαρτί και καλαμάρι: όλη αυτή την περιπλάνηση και περιδίνηση ενός μοναδικού γονιδίου μέσα στον χρόνο. Έννεπε, Μούσα, τώρα, για την υπολειπόμενη μετάλλαξη του πέμπτου χρωμοσώματός μου! Ψάλε για το πώς άνθισε πριν από δυόμισι αιώνες πάνω στις πλαγιές του Ολύμπου, ενώ κατσίκια βέλαζαν κι έπεφταν οι ελιές. Ψάλε πώς πέρασε μέσα από εννιά γενιές, κι αόρατο κατέληξε στη μολυσμένη στέρνα της οικογένειας Στεφανίδη. Και ψάλε πώς η Πρόνοια, μέσα από ένα μακελειό, εκτίναξε πάλι το γονίδιο στα ύψη· και πώς αυτό φτερούγισε με το φύσημα του ανέμου, σαν σπόρος πάνω απ' τη θάλασσα ως την Αμερική, και παρασύρθηκε μέσ' από τις όξινες βροχές μας, ώσπου έπεσε στη γη, στο καρπερό χώμα της μεσοδυτικής μήτρας της μάνας μου.

Συγγνώμη αν γίνομαι λίγο ομηρικός ώρες ώρες. Γονιδιακό είναι κι αυτό.

Τρεις μήνες προτού γεννηθώ, ύστερα από ένα από κείνα τα ιδιαίτερα φροντισμένα κυριακάτικα δείπνα μας, η γιαγιά μου, η Δεισδαϊμόνα* Στεφανίδη, πρόσταξε τον αδελφό μου να φέρει το κουτί

* Οι λέξεις με αστερίσκο επεξηγούνται στο τέλος του βιβλίου στις Σημειώσεις της μεταφράστριας, σ. 743.

της για τους μεταξοσκώληκες. Ο Φαλιμέντο* κατευθυνόταν προς την κουζίνα για μια δεύτερη μερίδα ρυζόγαλο, όταν του έκοψε τον δρόμο. Στα πενήντα εφτά της, με τη μικρόσωμη, κοντόχοντρη σιλουέτα της και με το απειλητικό φιλέ στα μαλλιά, η γιαγιά μου ήταν ιδανικά φτιαγμένη για να κόβει τον δρόμο του κόσμου. Πίσω της στην κουζίνα, είχε συναχτεί η μεγάλη γυναικεία συντροφιά, γελώντας και ψιθυρίζοντας. Παραξενεμένος, ο Φαλιμέντο έγερσε στο πλάι για να δει τι τρέχει, αλλά η Δεισδαιμόνα άπλωσε το χέρι και του τσίμπησε επίμονα το μάγουλο. Έχοντας ξανακερδίσει την προσοχή του, σχημάτισε ένα ορθογώνιο στον αέρα κι έδειξε με το δάχτυλο προς το ταβάνι. Τότε, μέσ' από τη μασέλα της που δεν εφάρμοζε καλά, είπε: «Άντε, σύρε για τη γιαγιά*, κουκλί μου».

Ο Φαλιμέντο ήξερε τι να κάνει. Διέσχισε τρέχοντας το χολ και όρμησε στο καθιστικό. Στα τέσσερα απ' τη φούρια του, ανέβηκε τη γνώριμη σκάλα προς τον δεύτερο όροφο. Τρέχοντας πάντα, προσπέρασε τις κρεβατοκάμαρες που έβλεπαν στον διάδρομο του πάνω ορόφου. Στο βάθος υπήρχε μια σχεδόν αόρατη πόρτα, με ταπετσαρία κι αυτή, σαν είσοδος προς κάποιο μυστικό πέρασμα. Ο Φαλιμέντο εντόπισε με το κεφάλι του πόσο ψηλά ήταν το μικροσκοπικό πόμολο και, βάζοντας όλη του τη δύναμη, το τράβηξε με το χέρι του και άνοιξε. Άλλη μια αράδα σκαλιά βρισκόταν από πίσω. Για ένα παρατεταμένο λεπτό ο αδελφός μου κοίταξε διστακτικά ψηλά μες στο σκοτάδι, προτού σκαρφαλώσει, με πολύ αργά βήματα τώρα, στη σοφίτα όπου ζούσαν οι παππούδες μου.

Στα μουλωχτά, πέρασε κάτω από τα δώδεκα, παστωμένα με υγρές εφημερίδες κλουβιά πουλίων, που κρέμονταν από τα δοκάρια της στέγης. Με γενναιότητα βούλιαξε στη στουφή μυρωδιά των μικρών παπαγάλων και στην ιδιαίτερη ευωδιά των παππούδων μου, μείγμα ναφθαλίνης και χασίς. Προσπέρασε με κόπο το φορτωμένο με βιβλία γραφείο του παππού μου και τη συλλογή του από δίσκους με ρεμπέτικα. Τέλος, σκοντάφτοντας πάνω στο δερμάτινο σαμνάκι για τα πόδια και το στρογγυλό μπρούντζινο τραπεζάκι για τον καφέ, βρήκε το κρεβάτι των παππούδων μου και, κάτω απ' αυτό, το κουτί για τους μεταξοσκώληκες.

Σκαλισμένο σε ξύλο ελιάς, λίγο μεγαλύτερο από κουτί παπουτσιών, είχε ένα ντενεκεδένιο σκέπασμα κατάστικτο από μικροσκοπικές τρύπες, για ν' αεριίζεται, και κολλημένη πάνω του την εικόνα ενός μη αναγνωρίσιμου αγίου. Το πρόσωπο του αγίου είχε ξεθωριάσει, αλλά τα δάχτυλα του δεξιού του χεριού ήταν υψωμένα και ευλογούσαν μια μικρή πορφυρή μουριά, που ανέδινε τρομαχτική αυτοπεποίθηση. Αφού χάζεψε για λίγο αυτή την έντονη βοτανική παρουσία, ο Φαλιμέντο έσυρε το κουτί κάτω από το κρεβάτι και το άνοιξε. Μέσα υπήρχαν τα δύο στέφανα του γάμου καμωμένα από καραβόσκοινο και, τυλιγμένες σαν φίδια, οι δυο μακριές πλεξούδες των μαλλιών, δεμένες η καθεμιά με μια κουρλιασμένη μαύρη κορδέλα. Ανάδεψε με τον δείκτη του χεριού του τη μία πλεξούδα. Εκείνη ακριβώς τη στιγμή ένας παπαγάλος έκρωξε με παράπονο και με το κρώξιμο ο αδελφός μου πετάχτηκε ως επάνω κι έκλεισε το κουτί, το έχωσε κάτω από τη μασχάλη του και το πήγε κάτω στη Δεισδαιμόνα.

Εκείνη περίμενε ακόμα στο κατώφλι της πόρτας, του πήρε το κουτί από τα χέρια και γύρισε στην κουζίνα. Στο σημείο αυτό ο Φαλιμέντο είχε το προνόμιο να βλέπει όλο το δωμάτιο, όπου τώρα οι γυναίκες είχαν βυθιστεί στη σιωπή. Παραμέρισαν για ν' αφήσουν τη Δεισδαιμόνα να περάσει κι εκεί, καταμεσής στο πάτωμα, στεκόταν η μητέρα μου. Η Τέσσι Στεφανίδη είχε γείρει σε μια καρέκλα της κουζίνας, ακινητοποιημένη κάτω από τη θεόρατη, τσιτωμένη σαν τύμπανο, υδρόγειο της γκαστρομένης κοιλιάς της. Είχε μια ευτυχισμένη, χαμένη έκφραση στο πρόσωπό της, που ήταν κατακόκκινο και ζεστό. Η Δεισδαιμόνα τοποθέτησε το κουτί για τους μεταξοσκώληκες στο τραπέζι της κουζίνας κι άνοιξε το καπάκι. Έχωσε το χέρι της κάτω από τα στέφανα και τις πλεξούδες, ξετρυπώνοντας κάτι που ο Φαλιμέντο δεν είχε δει: ένα ασημένιο κουτάλι. Έδεσε ένα κομμάτι σπάγκο στη λαβή του κουταλιού. Ύστερα, έγειρε μπροστά, γονάτισε κι άφησε το κουτάλι να αιωρείται πάνω από την πρησμένη κοιλιά της μάνας μου. Και, κατ' επέκταση, πάνω από μένα.

Μέχρι τώρα, η Δεισδαιμόνα είχε εξαιρετικές επιδόσεις: είκοσι

τρία σωστά μαντέματα. Ήξερε πως η Τέσσι θα γεννιόταν Τέσσι. Είχε προβλέψει το φύλο του αδελφού μου και όλων των μωρών των φιλενάδων της στην εκκλησία. Τα μόνα παιδιά των οποίων το φύλο δεν είχε μαντέψει ήταν τα δικά της, γιατί έφερνε γρουσουζιά στη μάνα να ερευνά τα μυστήρια της ίδιας της της μήτρας. Ωστόσο, τώρα, ατρόμητη, ερευνούσε της μητέρας μου. Όσπου, μετά από κάποιον αρχικό δισταγμό, το κουτάλι ταλαντεύτηκε από βορρά προς νότο, πράγμα που σήμαινε πως θα ήμουν αγόρι.

Σωριασμένη στην καρέκλα με τα πόδια άτσαλα προς τα έξω, η μητέρα μου προσπάθησε να χαμογελάσει. Δεν ήθελε αγόρι. Ήδη είχε ένα. Και πράγματι, ήταν τόσο σίγουρη πως θα γινόμουν κορίτσι, που είχε διαλέξει ένα όνομα μονάχα για μένα: Καλλιόπη. Όταν όμως η γιαγιά μου φώναξε στα ελληνικά: «Αγόρι!», η κραυγή έκανε τον γύρο του δωματίου κι έφτασε ως έξω στο χολ κι από το χολ χύμηξε στο καθιστικό, όπου οι άντρες κουβέντιαζαν πολιτικά σε έντονο ύφος. Και η μητέρα μου, ακούγοντάς το να επαναλαμβάνεται τόσο πολλές φορές, άρχισε να πιστεύει πως μπορεί και να ήταν αλήθεια.

Ωστόσο, μόλις η κραυγή έφτασε στ' αυτιά του πατέρα μου, εκείνος μπήκε στην κουζίνα με φόρα για να πει στη μάνα του πως, τουλάχιστον αυτή τη φορά, το κουτάλι της έκανε λάθος. «Και πώς και τα ξέρεις τόσο καλά εσύ αυτά;» τον ρώτησε η Δεισδαίμονα. Σχόλιο στο οποίο απάντησε κάτι που πολλοί Αμερικάνοι της γενιάς του θα απαντούσαν:

«Επιστήμη, μάνα».

Από τότε που είχαν αποφασίσει να κάνουν κι άλλο παιδί –το εστιατόριο πήγαινε καλά και ο Φαλιμέντο είχε από καιρό βγάλει τις πάνες–, ο Μίλτον και η Τέσσι είχαν συμφωνήσει πως ήθελαν κορίτσι. Ο Φαλιμέντο είχε μόλις κλείσει τα πέντε. Πρόσφατα είχε βρει ένα νεκρό πουλάκι στην αυλή και το είχε φέρει στο σπίτι για να το δείξει στη μητέρα του. Του άρεσε να πυροβολεί διάφορα, να χτυπάει με το σφυρί διάφορα, να σπάει διάφορα και να παλεύει με τον πατέρα του. Μέσα σ' ένα τόσο αντροκρατούμενο

σπιτικό, η Τέσσι είχε αρχίσει να νιώθει σαν παραφωνία κι έβλεπε τον εαυτό της μετά από δέκα χρόνια φυλακισμένο σ' έναν κόσμο καμωμένο από τάσια αυτοκινήτων κι από κήλες. Η μητέρα μου οραματιζόταν μια κόρη ως αντίβαρο σ' εκείνη την αντρική υπεροχή: μια συντροφιά που θ' αγαπούσε τα σκυλάκια του καναπέ, που θα πετούσε τη σκούφια της για να παρακολουθούν τις Παγοδρομίες. Την άνοιξη του 1959, όταν δρομολογήθηκαν οι συζητήσεις για τη γονιμοποίησή μου, η μητέρα μου δεν μπορούσε να προβλέψει ότι οι γυναίκες σύντομα θα έκαιγαν τα σουτιέν τους κατά χιλιάδες. Τα δικά της ήταν με ενίσχυση, σκληρά, βραδυφλεγή. Όσο κι αν αγαπούσε η Τέσσι τον γιο της, ήξερε πως κάποια πράγματα μόνο με μια κόρη μπορούσε να τα μοιραστεί.

Στην πρωινή διαδρομή του προς τη δουλειά, ο πατέρας μου έβλεπε κατ' εξακολούθηση το όραμα ενός ακαταμάχητα γλυκού, μικρού κοριτσιού με μαύρα μάτια. Καθόταν στο κάθισμα δίπλα του –κυρίως ενόσω περίμεναν στα φανάρια– κάνοντας ερωτήσεις στο υπομονετικό, πάνσοφο αυτί του. «Πώς το λες αυτό το πράγμα, μπαμπά;» «Αυτό; Αυτό είναι ο θυρεός των Κάντιλλακ». «Και τι είναι ο θυρεός των Κάντιλλακ;» «Που λες, πολύ πολύ παλιά, ζούσε ένας Γάλλος εξερευνητής που τον έλεγαν Κάντιλλακ, κι ήταν αυτός που ανακάλυψε το Ντητρόιτ. Κι αυτός ο θυρεός ήταν ο θυρεός της οικογένειάς του, από τη Γαλλία». «Τι είναι η Γαλλία;» «Η Γαλλία είναι μια χώρα στην Ευρώπη». «Τι είναι η Ευρώπη;» «Είναι μια ήπειρος, που μοιάζει μ' ένα μεγάλο κομμάτι γης, πολύ πιο μεγάλο από μια χώρα. Αλλά οι Κάντιλλακ δεν έρχονται πια από την Ευρώπη, κούκλα. Έρχονται από δω ακριβώς, απ' τις παλιές, καλές ΗΠΑ». Το φανάρι γινόταν πράσινο κι εκείνος συνέχιζε τον δρόμο. Όμως το πρότυπό μου, η μικρή, χασομερούσε. Ήταν εκεί και στο επόμενο και στο μεθεπόμενο φανάρι. Κι ήταν τόσο ευχάριστη η συντροφιά της, που ο πατέρας μου, άντρας που ξεχείλιζε από πρωτοβουλία, αποφάσισε να δει τι θα μπορούσε να κάνει για να δει το όραμά του να γίνεται πραγματικότητα.

Έτσι λοιπόν: εδώ και κάμποσο καιρό, στο καθιστικό εκεί που

οι άντρες κουβέντιαζαν για πολιτική, έμπλεκαν και σε συζητήσεις σχετικά με την ταχύτητα του σπέρματος. Ο Πήτερ Τατάκης, «ο θείος Πητ» όπως τον φωνάζαμε, ήταν ηγετικό μέλος της φιλολογικής συντροφιάς που συγκεντρωνόταν κάθε βδομάδα στους μαύρους διθέσιους καναπέδες μας. Ισόβιος εργένης, δεν είχε οικογένεια στην Αμερική κι έτσι είχε προσκολληθεί στη δική μας. Κάθε Κυριακή κατέφθανε με τη βαθυκόκκινη, σαν σκούρο κρασί, Μπιούικ του, ψηλός, με πρόσωπο σαν δαμάσκηνο, μια έκφραση θλίψης κι ένα αταίριαστα ζωηρό κεφάλι με κυματιστά μαλλιά. Δεν τον ενδιέφεραν τα παιδιά. Λάτρης της σειράς Μεγάλα Βιβλία –την οποία είχε διαβάσει δύο φορές–, ο θείος Πητ καταγινόταν με σοβαρές σκέψεις και ιταλική όπερα. Είχε πάθος, στην ιστορία, με τον Έντουαρντ Γκίμπον, και στη λογοτεχνία, με το προσωπικό ημερολόγιο της Μαντάμ ντε Σταλ. Του άρεσε να παραθέτει τη γνώμη εκείνης της ευφυούς κυρίας σχετικά με τη γερμανική γλώσσα, που υποστήριζε πως τα γερμανικά δεν ήταν καλά για κουβέντα, γιατί έπρεπε να περιμένεις μέχρι το τέλος της πρότασης για το ρήμα, οπότε δεν μπορούσες να διακόψεις. Ο θείος Πητ ήθελε ανέκαθεν να γίνει γιατρός, αλλά η «καταστροφή» είχε βάλει τέλος σ' εκείνο το όνειρο. Στις Ηνωμένες Πολιτείες, είχε καταφέρει να σπουδάσει δύο χρόνια σε σχολή χειροπρακτικής και τώρα διεύθυνε ένα μικρό γραφείο στο Μπέρμιγχαμ, εφοδιασμένο μ' έναν ανθρώπινο σκελετό, για τον οποίο ακόμα πλήρωνε δόσεις. Εκείνη την εποχή, οι χειροπράκτες είχαν κάπως αμφιλεγόμενη φήμη. Ο κόσμος δεν ερχόταν στον θείο Πητ για να τους γλιτώσει απ' την κουνταλίνι* τους. Έσπαγε λαιμούς, ίσιωνε ραχοκοκαλιές κι έκανε ορθοπεδικά πέλματα από καουτσούκ επί παραγγελία. Παρ' όλα αυτά ήταν ό,τι πλησιέστερο σε γιατρό διαθέταμε στο σπίτι εκείνα τα σαββατιάτικα απογεύματα. Στα νιάτα του είχε αφαιρέσει με εγχείρηση το μισό του στομάχι και τώρα μετά το δείπνο πάντα έπινε μια πέτσι κόλα που τον βοηθούσε να χωνέψει το φαγητό του. Εκείνο το ελαφρό ποτό είχε πάρει το όνομά του από το χωνευτικό ένζυμο πεψίνη, μας έλεγε σοφά, κι έτσι ήταν κατάλληλο για τον σκοπό αυτό.

Αυτό το είδος γνώσης έκανε τον πατέρα μου να εμπιστευτεί τα όσα έλεγε ο θείος Πητ, όταν τέθηκε το ζήτημα του χρονοδιαγράμματος αναπαραγωγής. Με το κεφάλι του πάνω σ' ένα μαξιλαράκι, τα παπούτσια του βγαλμένα, τη *Μαντάμ Μπαττερφλάου* να παίζει απαλά στο στερεοφωνικό των γονιών μου, ο θείος Πητ εξηγούσε ότι, κάτω από το μικροσκόπιο, είχε παρατηρηθεί ότι το σπερματοζώαριο που μετέφερε τα αρσενικά χρωμοσώματα κολλούσε ταχύτερα από εκείνο που μετέφερε τα θηλυκά χρωμοσώματα. Αυτή η διαβεβαίωση προκαλούσε άμεση ευθυμία ανάμεσα στους ιδιοκτήτες των εστιατορίων και τους γουναράδες που ήταν μαζεμένοι στο καθιστικό μας. Ωστόσο, ο πατέρας μου έπαιρνε την πόζα του αγαπημένου του γλυπτού, του Στοχαστή, που μια μινιατούρα του βρισκόταν στην άλλη άκρη του δωματίου, πάνω στο τραπέζακι του τηλεφώνου. Παρόλο που το ζήτημα συνήθως ανέκυπτε στην ανοιχτή ατμόσφαιρα εκείνων των κυριακάτικων συζητήσεων μετά το γεύμα, ήταν προφανές ότι, παρά τον απρόσωπο τόνο της συζήτησης, το σπέρμα για το οποίο κουβέντιαζαν ήταν του πατέρα μου. Ο θείος Πητ το ξεκαθάρισε: για να κάνει κορίτσι ένα ζευγάρι, έπρεπε «να συνευρεθεί ερωτικά είκοσι τέσσερις ώρες πριν την ωορρηξία». Με τον τρόπο αυτόν, το ταχύ αρσενικό σπερματοζώαριο θα χυμούσε και θα πέθαινε επιτόπου. Το θηλυκό σπερματοζώαριο, αργοκίνητο, αλλά πιο αξιόπιστο, θα κατέφθανε ακριβώς τη στιγμή που θα έπεφτε το ωάριο.

Ο πατέρας μου δυσκολευόταν να πείσει τη μητέρα μου να συμπορευτεί με αυτό το σχέδιο. Η Τέσσι Ζίσιμο ήταν παρθένα όταν παντρεύτηκε τον Μίλτον Στεφανίδη σε ηλικία είκοσι δύο χρόνων. Ο αρραβώνας τους, που συνέπεσε με τον Δεύτερο Παγκόσμιο πόλεμο, υπήρξε μια πράξη αγνή. Η μητέρα μου ήταν περήφανη για τον τρόπο που είχε κατορθώσει να φουντώνει και να κατασιγάξει τη φλόγα του πατέρα μου, κάνοντάς τον να σιγοβράζει στο ζουμί του, όσον καιρό κρατούσε ο παγκόσμιος κατακλυσμός. Αυτό, ωστόσο, δε στάθηκε διόλου δύσκολο, μιας κι εκείνη ήταν στο Νη-τροίτ και ο Μίλτον ήταν στην Αννάπολις, στη Ναυτική Ακαδημία

των ΗΠΑ. Για πάνω από έναν χρόνο η Τέτσι άναβε κεριά στην ελληνική εκκλησία για τον αρραβωνιαστικό της, ενώ ο Μίλτον χάζευε τις φωτογραφίες της που είχε καρφιτσώσει στην κουκέτα του. Του άρεσε να βάζει την Τέτσι να ποζάρει όπως στα περιοδικά του κινηματογράφου, όρθια προφίλ, ανεβασμένη σ' ένα σκαλί με το ψηλοτάκουνο παπούτσι της, για να φαίνεται κάμπροση μαύρη κάλτσα. Η μητέρα μου μοιάζει εντυπωσιακά προσαρμοστική σ' εκείνα τα παλιά ενσταντανέ, λες και τίποτα δεν της άρεσε περισσότερο από το να έχει τον άνθρωπό της με τη στολή του να τη βάζει να ποζάρει στις βεράντες και στα φανάρια των δρόμων της ταπεινής τους γειτονιάς.

Δεν παραδόθηκε παρά μονάχα αφού παραδόθηκε και η Ιαπωνία. Τότε, από τη νύχτα του γάμου τους και μετά (σύμφωνα με τα όσα έλεγε ο αδελφός μου στα κλειστά αυτιά μου), οι γονείς μου έκαναν έρωτα ταχτικά και με ευχαρίστηση. Ωστόσο, όταν τέθηκε το ζήτημα να κάνουν παιδιά, η μητέρα μου είχε τις δικές τις απόψεις. Ήταν πεπεισμένη ότι ένα έμβρυο μπορούσε να αισθανθεί την ποσότητα της αγάπης με την οποία είχε πλαστεί. Για τον λόγο αυτό, η πρόταση του πατέρα μου δεν της έκατσε καλά.

«Για τι νομίζεις πως πρόκειται, Μιλτ, για τους Ολυμπιακούς Αγώνες;»

«Θεωρητικά μιλούσαμε, απλώς» είπε ο πατέρας μου.

«Τι ξέρει ο θείος Πητ από γέννες;»

«Έτυχε να διαβάσει εκείνο το ειδικό άρθρο στο *Scientific American*» είπε ο Μίλτον. Και για να ενισχύσει την άποψή του: «Είναι συνδρομητής».

«Άκουσέ με, αν με πονούσε η πλάτη μου, θα πήγαινα στον θείο Πητ. Αν είχα πλατυποδία, όπως εσύ, θα πήγαινα. Αλλά μέχρις εκεί».

«Όλα αυτά έχουν επαληθευτεί. Στο μικροσκόπιο. Τα αρσενικά σπερματοζώαρια είναι πιο γρήγορα».

«Στοίχημα πως είναι και πιο ηλίθια».

«Συνέχισε. Δυσάφημσε όσο θες τα αρσενικά σπερματοζώαρια. Ελεύθερα. Δε θέλουμε αρσενικό σπερματοζώαριο. Αυτό που θέ-

λουμε εμείς είναι ένα καλό παλιό, αργό, θηλυκό σπερματοζωάριο της εμπιστοσύνης μας».

«Ακόμα κι αν είναι αλήθεια, δεν παύει να είναι γελοίο. Δεν μπορώ να το κάνω με το ρολόι, Μιλτ».

«Για μένα θα 'ναι πιο δύσκολο απ' ό,τι για σένα».

«Δε θέλω ν' ακούσω τίποτα».

«Νόμιζα πως ήθελες κόρη».

«Θέλω».

«Ε, λοιπόν» είπε ο πατέρας μου «έτσι θα μπορέσουμε ν' αποκτήσουμε μία».

Η Τέσσι απέρριψε την πρόταση γελώντας. Όμως, πίσω από τον σαρκασμό της υπήρχε ένας σοβαρός ηθικός ενδοιασμός. Το να κάνει κανείς ανόητα πειράματα με κάτι τόσο μυστηριώδες και τόσο θαυμαστό όσο η γέννηση ενός παιδιού ήταν μια πράξη αλαζονείας. Πρώτα πρώτα, η Τέσσι δεν πίστευε πως μπορούσες να το κάνεις. Κι ακόμα κι αν μπορούσες, δεν πίστευε πως έπρεπε να το επιχειρήσεις.

Φυσικά, ένας αφηγητής στη θέση μου (προσεμβρυϊκός την εποχή εκείνη) δεν μπορεί να είναι απόλυτα σίγουρος για τίποτα απ' όλα αυτά. Μπορώ μονάχα να ερμηνεύσω την επιστημονική μανία που έπιασε τον πατέρα μου στη διάρκεια της άνοιξης του '59 ως σύμπτωμα της πίστης στην πρόοδο που μόλυνε τους πάντες εκείνη την εποχή. Μην ξεχνάτε, ο Σπούτνικ είχε εκτοξευτεί μόλις δύο χρόνια πριν. Η πολιομυελίτιδα, που είχε κρατήσει τους γονιούς μου σε καραντίνα μες στο σπίτι τα καλοκαίρια των παιδικών τους χρόνων, είχε κατατροπωθεί με το εμβόλιο του Σαλκ. Ο κόσμος δεν είχε ιδέα ότι οι ιοί ήταν πιο έξυπνοι από τα ανθρώπινα πλάσματα και νόμιζε πως σύντομα θα ανήκαν στο παρελθόν. Σ' εκείνη την αισιόδοξη μεταπολεμική Αμερική, που εγώ την πέτυχα στα τελευταία της, ο καθένας εξουσίαζε τη μοίρα του, έτσι ήταν επόμενο ότι και ο πατέρας μου θα προσπαθούσε να εξουσιάσει τη δική του.

Λίγες μέρες αφότου μίλησε για πρώτη φορά στην Τέσσι για το

σχέδιό του, ο Μίλτον γύρισε ένα βράδυ στο σπίτι μ' ένα δώρο. Ήταν ένα κουτάκι κοσμηματοπωλείου δεμένο με κορδέλα.

«Προς τι το δώρο;» ρώτησε η Τέσσι καχύποπτα.

«Τι θες να πεις, προς τι;»

«Δεν είναι τα γενέθλιά μου. Δεν είναι η επέτειός μας. Επομένως, γιατί μου κάνεις δώρο;»

«Πρέπει να έχω κάποιον λόγο για να σου κάνω ένα δώρο; Άντε, άνοιξέ το».

Η Τέσσι στράβωσε το στόμα της, χωρίς να έχει πειστεί. Όμως ήταν δύσκολο να κρατάς στα χέρια σου ένα κουτάκι κοσμηματοπωλείου χωρίς να το ανοίγεις. Έτσι, τελικά, έλυσε την κορδέλα κι άνοιξε το κουτί.

Μέσα, πάνω σε μαύρο βελούδο, υπήρχε ένα θερμόμετρο.

«Ένα θερμόμετρο» είπε η μητέρα μου.

«Δεν είναι ένα οποιοδήποτε θερμόμετρο» είπε ο Μίλτον. «Χρειάστηκε να πάω σε τρία διαφορετικά φαρμακεία, για να βρω ένα τέτοιο».

«Μοντέλο πολυτελείας, ε;»

«Ακριβώς» είπε ο Μίλτον. «Αυτό που ονομάζουμε θερμόμετρο ακριβείας. Μετράει τη θερμοκρασία μέχρι δέκατο του βαθμού». Ανασήκωσε τα φρύδια του. «Τα κανονικά θερμόμετρα δείχνουν μόνο ανά δύο δέκατα. Αυτό δείχνει ανά ένα δέκατο. Δοκίμασέ το. Βάλ' το στο στόμα σου».

«Δεν έχω πυρετό» είπε η Τέσσι.

«Δεν πρόκειται για πυρετό. Το χρησιμοποιείς για να βρεις ποια είναι η βασική σου θερμοκρασία. Είναι πιο σωστό και πιο ακριβές από ένα κανονικό θερμόμετρο για πυρετό».

«Την επόμενη φορά φέρε μου ένα κολιέ».

Όμως ο Μίλτον επέμενε: «Η θερμοκρασία του σώματός σου αλλάζει συνέχεια, Τες. Μπορεί να μην το παρατηρείς, κι όμως αλλάζει. Είσαι σε συνεχή διακύμανση, από άποψη θερμοκρασίας. Πες, για παράδειγμα» –μικρό βηχαλάκι– «πως τυχαίνει να έχεις ωορρηξία. Τότε η θερμοκρασία σου ανεβαίνει. Έξι δέκατα του βαθμού, στις περισσότερες περιπτώσεις. Τώρα» συνέχισε ο πα-

τέρας μου, φουντώνοντας ολοένα, χωρίς να προσέξει πως η γυναίκα του συνοφρυωνόταν, «αν ήταν να εφαρμόσουμε το σύστημα που λέγαμε τις προάλλες –έτσι, που λέει ο λόγος–, αυτό που θα έκανες θα ήταν πρώτα να επαληθεύσεις την ακριβή θερμοκρασία σου. Μπορεί να μην είναι τριάντα έξι κι έξι. Σ' όλους έχει κάποια διαφορά. Να άλλο ένα πράγμα που έμαθα από τον θείο Πητ. Τέλος πάντων, μόλις επαληθευες τη βασική σου θερμοκρασία, τότε θα έψαχνες γι' αυτή την άνοδο κατά έξι δέκατα του βαθμού. Και τότε, αν επρόκειτο να το κάνουμε αυτό τελικά, τότε, θα ξέραμε, κατάλαβες, πότε να φτιάξουμε... το κοκτέιλ».

Η μητέρα μου δεν είπε τίποτα. Έβαλε απλώς το θερμόμετρο στο κουτί, το έκλεισε και το έδωσε πίσω στον άντρα της.

«Εντάξει» είπε εκείνος. «Πολύ καλά. Όπως επιθυμείς. Μπορεί να κάνουμε έναν γιο ακόμα. Τον υπ' αριθμόν δύο. Αφού έτσι θέλεις, ας γίνει κι έτσι».

«Δεν είμαι και τόσο σίγουρη πως θα κάνουμε οτιδήποτε για την ώρα» απάντησε η μητέρα μου.

Στο μεταξύ, στα καμαρίνια του κόσμου, εγώ περίμενα. Δεν ήμουν ακόμα ούτε μια λάμπη στα μάτια του πατέρα μου (που κοίταζε βλοσυρά το κουτί με το θερμόμετρο στην ποδιά του). Τώρα η μητέρα μου σηκώνεται από τον (ρομαντικό;) διθέσιο καναπέ. Κατευθύνεται προς τη σκάλα, με το ένα της χέρι ακουμπισμένο στο μέτωπό της, και η πιθανότητα να έρθω ποτέ στον κόσμο φαντάζει όλο και πιο απόμακρη. Τώρα ο πατέρας μου σηκώνεται όρθιος για να κάνει τις βόλτες του, να σβήσει φώτα, να κλειδώσει πόρτες. Καθώς ανεβαίνει τη σκάλα, αναπτερώνονται πάλι οι ελπίδες για μένα. Ο συγχρονισμός της πράξης έπρεπε να είναι ακριβώς έτσι, για να γίνω εγώ το άτομο που είμαι. Καθυστερήστε την πράξη κατά μία ώρα κι αμέσως αλλάζετε την επιλογή του γονιδίου. Η σύλληψή μου ήταν ακόμα βδομάδες μακριά, αλλά οι γονείς μου είχαν ήδη αρχίσει την αργή σύγκρουση μεταξύ τους. Στο σαλόνι μας του πάνω ορόφου, καίει το λαμπάκι για τη νύχτα, μια Ακρόπολη, δώρο της Τζάκι Άλας, που έχει ένα μαγαζί με σουβενίρ. Η

μητέρα μου κάθεται στην τουαλέτα της, όταν ο πατέρας μου μπαίνει στην κρεβατοκάμαρα. Με τα δυο της δάχτυλα απλώνει κρέμα Νοξίμα στο πρόσωπό της και τη σκουπίζει μ' ένα χαρτομάντιλο. Μία τρυφερή λέξη μόνο να έλεγε ο πατέρας μου, κι εκείνη θα τον συγχωρούσε. Εκείνη τη νύχτα θα μπορούσε να έχει πλαστεί, όχι εγώ, κάποιος άλλος σαν εμένα. Ένας ατελείωτος αριθμός πιθανών εαυτών στριμώχτηκαν στο κατώφλι, μεταξύ των οποίων και εγώ, χωρίς εξασφαλισμένο εισιτήριο, ενώ οι ώρες κινούνταν αργά, οι πλανήτες στα ουράνια έκαναν κύκλους με τον συνηθισμένο τους ρυθμό, κι έμπαινε κι ο καιρός στη μέση, γιατί η μητέρα μου φοβόταν τις καταιγίδες και θα 'χε κουλουριαστεί στην αγκαλιά του πατέρα μου, αν είχε βρέξει εκείνη τη νύχτα. Όμως όχι, ο καθαρός ουρανός επέμεινε, όπως επέμεινε και η ξεροκεφαλιά των γονιών μου. Το φως της κρεβατοκάμαρας έσβησε. Έμειναν ο καθένας στη μεριά του στο κρεβάτι. Όσπου στο τέλος, η μητέρα μου είπε: «...νύχτα». Κι ο πατέρας μου: «Τα λέμε το πρωί». Οι στιγμές που προετοίμασαν την έλευσή μου ταίριαξαν στις θέσεις τους, σαν να ήταν προδιαγεγραμμένες. Κι αυτός, υποθέτω, είναι και ο λόγος που τις σκέφτομαι τόσο πολύ.

Την επόμενη Κυριακή, η μητέρα μου πήρε τη Δεισδαιμόνα και τον αδελφό μου στην εκκλησία. Ο πατέρας μου δεν πήγαινε ποτέ μαζί τους, έχοντας αποστατήσει σε ηλικία οχτώ χρονών, λόγω της εξοργιστικής τιμής των κεριών. Όμοια, ο παππούς μου προτιμούσε να περνάει τα πρωινά του δουλεύοντας πάνω σε μια νεοελληνική μετάφραση των «αποκατεστημένων» ποιημάτων της Σαπφούς. Για τα επόμενα εφτά χρόνια, παρά τα επανειλημμένα εγκεφαλικά, ο παππούς μου εργαζόταν σ' ένα μικρό γραφείο, ενώνοντας μεταξύ τους τα θρυλικά κομμάτια σ' ένα μεγαλύτερο μωσαϊκό, προσθέτοντας μια στροφή εδώ, έναν επίλογο εκεί, επιστρατεύοντας έναν ανάπαιστο ή έναν ίαμβο. Τα βράδια έβαζε ν' ακούσει τη μουσική του απ' τα μπορντέλα και κάπνιζε ναργιλέ.

Το 1959, η ελληνορθόδοξη εκκλησία της Κοίμησης της Θεοτόκου βρισκόταν στο Σαρλεβουά. Εκεί έμελλε να βαφτιστώ κι εγώ

λιγότερο από έναν χρόνο μετά και να γαλουχηθώ στην ορθόδοξη πίστη. Η Κοίμηση, με τους εναλλασσόμενους αρχιερείς της, που μας έρχονταν όλοι μέσω του Πατριαρχείου της Κωνσταντινούπολης, ο καθένας τους κατέφθανε περιβεβλημένος την πλήρη στολή της εξουσίας του, τη γενειάδα, τα κεντημένα άμφια της αγιότητάς του, αλλά απόκαμε μετά από ένα χρονικό διάστημα –έξι μήνες ήταν ο κανόνας–, κάτι από τις διαμάχες του εκκλησιασμάτος, τις προσωπικές επιθέσεις εναντίον του για τον τρόπο που έψαλλε, τη διαρκή ανάγκη να επαναφέρει στην τάξη τους ενορίτες που μεταχειρίζονταν την εκκλησία όπως τις κερκίδες στο γήπεδο Τάιγκερ, αλλά και την προσπάθεια να τελεί μία λειτουργία δύο φορές τη βδομάδα, πρώτα στα ελληνικά κι ύστερα πάλι στα αγγλικά. Η Κοίμηση, με τις κεφάτες συνάξεις για καφέ, τα επισφαλή της θεμέλια και τις διαρροές από τη στέγη, τα γεμάτα θέρμη έθνικ φεστιβάλ, τις τάξεις του κατηχητικού της, όπου η κληρονομιά μας διατηρήθηκε για λίγο ζωντανή μέσα μας, προτού της επιτραπεί να πεθάνει κατά τη μεγάλη διασπορά. Τέσσι και Σία προχωρούσαν στον κεντρικό διάδρομο, προσπερνώντας τα γεμάτα άμμο μανουάλια για τα κεριά. Από πάνω, μεγάλος σαν άρμα στη μεγάλη Παρέλαση της Ημέρας των Ευχαριστιών του Μέησου, ήταν ο Παντοκράτωρ Χριστός. Κυρτός σ' όλον τον θόλο, από τη μια του άκρη ως την άλλη, ένα με το σύμπαν. Σε αντίθεση με τους βασανισμένους, γήινους Χριστούς, που απεικονίζονταν στο ύψος του ματιού πάνω στους τοίχους της εκκλησίας, ο Χριστός Παντοκράτωρ μας ήταν σαφώς υπερβατικός, παντοδύναμος, κυρίαρχος των ουρανών. Έσκυβε προς τους αποστόλους πάνω από τον βωμό για να τους παραδώσει τις τέσσερις τυλιγμένες περγαμηνές των Ευαγγελίων. Και η μητέρα μου, που προσπάθησε σ' όλη της τη ζωή να πιστέψει στον Θεό, χωρίς ποτέ στην ουσία να τα καταφέρει, προσέβλεπε σ' Αυτόν για καθοδήγηση.

Τα μάτια του Παντοκράτορα Χριστού τρεμόσβηναν μέσα στο αμυδρό φως. Θαρρείς και ρουφούσαν την Τέσσι προς τα πάνω. Μέσα από τον λιβανωτό που ανηφόριζε ψηλά, τα μάτια του Σω-

τήρα γυάλιζαν σαν οθόνες τηλεόρασης που μετέδιδαν σκηνές από πρόσφατα γεγονότα...

Την αρχή έκανε η Δεισδαιμόνα μια βδομάδα νωρίτερα, δίνοντας συμβουλές στη νύφη της. «Γιατί θες κι άλλα παιδιά, Τέσσι;» την είχε ρωτήσει με προσποιητή αδιαφορία. Σκύβοντας να κοιτάξει μέσα στον φούρνο, κρύβοντας την ταραχή στο πρόσωπό της (μια ταραχή που έμελλε να μείνει ανεξήγητη για άλλα δεκαέξι χρόνια), η Δεισδαιμόνα απόδιωξε την ιδέα. «Πιο πολλά παιδιά, πιο πολύ παιδεμα...»

Υστερα φάνηκε ο δόκτωρ Φιλομποσιάν, ο ηλικιωμένος οικογενειακός γιατρός μας. Με παμπάλαια διπλώματα στις πλάτες του, ο γερο-γιατρός έδωσε την ετυμηγορία του. «Κουταμάρες. Το αρσενικό σπερματοζώαριο κολυμπάει πιο γρήγορα; Άκουσέ με. Ο πρώτος άνθρωπος που είδε σπερματοζώαρια στο μικροσκόπιο ήταν ο Λέβενχουκ. Ξέρεις σαν τι του φάνηκαν; Σαν σκουλήκια...»

Ώσπου η Δεισδαιμόνα επανήλθε, υιοθετώντας μια διαφορετική άποψη: «Ο Θεός αποφασίζει τι θα 'ναι το παιδί. Όχι εσύ...»

Αυτές οι σκηνές περνούσαν φουριόζες από το μυαλό της μητέρας μου στη διάρκεια της ατελείωτης κυριακάτικης λειτουργίας. Το εκκλησίασμα σηκωνόταν και ξανακαθόταν. Στο μπροστινό στασίδι, τα ξαδέρφια μου, ο Πλάτωνας, ο Αριστοτέλης και η Κλεοπάτρα, χτυπιόνταν σαν νευρόσπαστα. Ο παπα-Μάικ έσκαγε μύτη πίσω από το εικονοστάσι λικνίζοντας το θυμιατό του. Η μητέρα μου προσπαθούσε να προσευχηθεί, αλλά μάταιος κόπος. Μόλις που άντεχε μέχρι την ώρα του καφέ.

Από την τρυφερή ηλικία των δώδεκα, η μητέρα μου ήταν ανίκανη να ξεκινήσει τη μέρα της χωρίς τη βοήθεια τουλάχιστον δύο φλιτζανιών υπερβολικά δυνατού, μαύρου σαν πίσσα καφέ, χωρίς ζάχαρη, επηρεασμένα από τους καπετάνιους των ρυμουλκών και τους εργένηδες με τα φανταχτερά σακάκια που έβριθαν στην πανσιόν όπου είχε μεγαλώσει. Σαν γυμνασιοκόριτσο, με ύψος ένα και πενήντα πέντε, καθόταν δίπλα στους εργάτες των συνεργείων στην ταβέρνα, στη γωνία, πίνοντας καφέ πριν από την πρώτη ώρα διδασκαλίας. Ενώ εκείνοι ανέλυαν τα δελτία των ιπποδρομιών, η

Τέσσι τελείωνε την εργασία της για το μάθημα της Αγωγής του Πολίτου. Τώρα, στο υπόγειο της εκκλησίας, έλεγε στον Φαλιμέντο να τρέξει να παίξει με τα άλλα παιδιά, όσο εκείνη θα έπινε ένα φλιτζάνι καφέ να στυλωθεί.

Βρισκόταν στο δεύτερο φλιτζάνι της όταν μια απαλή, σαν γυναικεία, φωνή στέναξε στο αυτί της. «Καλημέρα, Τέσσι». Ήταν ο γαμπρός της, ο πατήρ Μάικλ Αντωνίου.

«Γεια σου, παπα-Μάικ. Ωραία λειτουργία σήμερα» είπε η Τέσσι κι αμέσως το μετάνιωσε. Ο παπα-Μάικ ήταν βοηθός ιερέας στην Κοίμηση. Όταν έφυγε ο τελευταίος ιερέας, αφού τον ξεπροβόδισαν με δημόσια τελετή και τον ξαπόστειλαν στην Αθήνα, μετά από μόλις τρεις μήνες, η οικογένεια είχε ελπίσει πως ίσως ο παπα-Μάικ προβιβαζόταν. Αλλά στο τέλος, ένας άλλος νέος, ξενόφερτος ιερέας, ο παπα-Γρηγόριος, είχε πάρει τη θέση. Η θεία Ζο, που ποτέ δεν έχανε ευκαιρία να κλαυτεί για τον γάμο της, είχε πει στον δείπνο μ' εκείνη τη χαρακτηριστική φωνή κωμικού, «Ο άντρας μου. Πάντα παρανοφάκι, ποτέ ύψη».

Παινεύοντας τη λειτουργία, η Τέσσι δεν είχε πρόθεση να παινήσει τον παπα-Γκρεγκ. Το θέμα γινόταν ακόμα πιο λεπτό από το γεγονός ότι, χρόνια πριν, η Τέσσι και ο Μάικλ Αντωνίου είχαν αρραβωνιαστεί και θα παντρεύονταν. Τώρα εκείνη ήταν παντρεμένη με τον Μίλτον και ο παπα-Μάικ ήταν παντρεμένος με την αδελφή του Μίλτον. Η Τέσσι είχε κατεβεί να ξελαμπικάρει και να πει τον καφέ της, και ήδη η μέρα έβγαινε εκτός ελέγχου.

Ωστόσο ο παπα-Μάικ δεν έδειξε να πρόσεξε το ταπεινωτικό σχόλιο. Στεκόταν χαμογελαστός, με μάτια ευγενικά πάνω απ' τον αφρισμένο καταρράχτη της γενειάδας του. Ευγενική φύση, ο παπα-Μάικ ήταν δημοφιλής στις χήρες του εκκλησιάσματος. Τους άρεσε να συνωστίζονται ολόγυρά του, προσφέροντάς του κουλουράκια και να γίνονται κοινωνοί της ευλογημένης ουσίας του. Μέρος αυτής της ουσίας προερχόταν από την απόλυτη ικανοποίηση του παπα-Μάικ για το ύψος του, που δεν ξεπερνούσε το ένα κι εξήντα πέντε. Το περιορισμένο μπόι του είχε ένα στοιχείο γενναϊδωρίας, λες και είχε αποποιηθεί το ύψος του από μόνος του.

Έδειχνε ότι είχε συγχωρέσει την Τέτσι που έλυσε τον αρραβώνα τους χρόνια πριν, ωστόσο το γεγονός πάντα πλανιόταν στον αέρα ανάμεσά τους, σαν το ταλκ που καμιά φορά τινάζόταν σύννεφο από το παπαδίστικο κολάρο του.

Χαμογελώντας, κρατώντας προσεκτικά το φλιτζάνι του καφέ του και το πιατάκι, ο παπα-Μάικ ρώτησε: «Λοιπόν, Τέτσι, πώς πάνε τα πράγματα στο σπίτι;»

Η μητέρα μου ήξερε φυσικά πως, σαν κυριακάτικος επισκέπτης στο σπίτι μας κάθε βδομάδα, ο παπα-Μάικ ήταν πλήρως ενημερωμένος για το σχέδιο με το θερμόμετρο. Κοιτάζοντάς τον στα μάτια, της φάνηκε πως το διασκεδάζε.

«Σήμερα θα 'ρθεις σπίτι» του είπε ανέμελα. «Μπορείς να δεις κι από μόνος σου».

«Δε βλέπω την ώρα» είπε ο παπα-Μάικ. «Πάντα κάνουμε πολύ ενδιαφέρουσες συζητήσεις στο σπίτι σου».

Η Τέτσι ξανακοίταξε ερευνητικά τα μάτια του παπα-Μάικ, τώρα όμως της φάνηκαν γεμάτα ανυπόκριτη ζεστασιά. Και τότε κάτι συνέβη που απέσπασε εντελώς την προσοχή της από τον παπα-Μάικ.

Στην άλλη άκρη της αίθουσας, ο Φαλιμέντο είχε σκαρφαλώσει σε μια καρέκλα για να φτάσει το βρυσάκι της καφετιέρας. Προσπαθούσε να γεμίσει ένα φλιτζάνι με καφέ αλλά, αφού κατάφερε ν' ανοίξει το βρυσάκι, δεν μπορούσε να το ξανακλείσει. Ζεματιστός καφές χύθηκε ως την άλλη άκρη του τραπεζιού. Το καυτό υγρό πιτίλισε ένα κορίτσι που στεκόταν παραδίπλα. Το κορίτσι τινάχτηκε πίσω. Το στόμα της άνοιξε, αλλά κανένας ήχος δε βγήκε. Με μεγάλη ταχύτητα η μητέρα μου χύμηξε στην άλλη άκρη του δωματίου κι άρπαξε το κορίτσι σπρώχνοντάς το στις γυναικείες τουαλέτες.

Κανένας δε θυμάται το όνομα του κοριτσιού. Δεν ανήκε σε κανέναν από τους ταχτικούς ενορίτες. Δεν ήταν καν Ελληνίδα. Εμφανίστηκε στην εκκλησία εκείνη τη μέρα μόνο και δεν ξαναφάνηκε, και φαίνεται πως βρέθηκε εκεί με μοναδικό σκοπό ν' αλλάξει μυαλά στη μάνα μου. Στο μπάνιο η μικρή κρατούσε το αχνί-

στό πουκάμισό της μακριά από το σώμα της, ενώ η Τέσσι κουβαλούσε υγρές πετσέτες. «Είσαι καλά, γλυκιά μου; Δεν κάηκες;»

«Είναι πολύ αδέξιο, εκείνο το αγόρι» είπε το κορίτσι.

«Μερικές φορές είναι. Σε όλα ανακατεύεται».

«Τα αγόρια μερικές φορές γίνονται πολύ οχληρά».

Η Τέσσι χαμογέλασε. «Έχεις εντυπωσιακό λεξιλόγιο».

Στη φιλοφρόνηση αυτή, το κορίτσι χαμογέλασε πλατιά. «Οχληρός είναι η αγαπημένη μου λέξη. Τον περασμένο μήνα η αγαπημένη μου λέξη ήταν στομφώδης. Αλλά δεν μπορείς να χρησιμοποιείς τη λέξη στομφώδης τόσο πολύ. Δεν υπάρχουν και πολλά στομφώδη πράγματα, αν το καλοσκεφτείς».

«Σ' αυτό έχεις δίκιο» είπε η Τέσσι γελώντας. «Αλλά από οχληρούς έχει γεμίσει ο τόπος».

«Συμφωνώ απολύτως μαζί σας» είπε το κορίτσι.

Δύο βδομάδες αργότερα. Κυριακή του Πάσχα, 1959. Η προσκόλληση της θρησκείας μας στο ιουλιανό ημερολόγιο μας αποσυντόνισε γι' άλλη μια φορά με τη γειτονιά. Πριν από δύο Κυριακές, ο αδελφός μου κοίταζε τα άλλα παιδιά στο τετράγωνο, που έψαχναν για πολύχρωμα αυγά κρυμμένα στους κοντινούς θάμνους. Έβλεπε τους φίλους του να τρώνε τα κεφάλια σοκολατένιων λαγών και να χώνουν χούφτες ζελεδάκια μέσα σε στόματα γεμάτα κούφια δόντια. (Καθισμένος στο παράθυρο, ο αδελφός μου ήθελε, πιο πολύ από καθετί άλλο, να πιστέψει σ' έναν Αμερικανό Θεό που να ανασταινόταν τη σωστή μέρα.) Μόνο χτες επιτράπηκε τελικά στον Φαλιμέντο να βάψει τα δικά του αυγά, και πάλι μόνο σ' ένα χρώμα: κόκκινο. Από τη μια άκρη του σπιτιού μέχρι την άλλη κόκκινα αυγά γυαλίζουν κάτω από τις μακριές αχτίδες του θερινού ηλιοστασίου. Κόκκινα αυγά γεμίζουν φρουτιέρες στο τραπέζι της τραπεζαρίας. Κρέμονται από πουγκιά πλεγμένα με σπάγκο πάνω από τις εξώπορτες. Συνωστίζονται στην εταζέρα πάνω από το τζάκι και ψήνονται μέσα σε τσουρέκια πλεγμένα σε σχήμα σταυρού.

Τώρα όμως είναι περασμένο απόγευμα· το γεύμα έχει τελειώσει. Και ο αδελφός μου χαμογελάει. Γιατί τώρα έρχεται το μόνο

μέρος του Ελληνικού Πάσχα που προτιμάει κι απ' το κυνήγι των αυγών και από τα ζελεδάκια: το παιχνίδι του τσουγκρίσματος των αυγών. Όλοι μαζεύονται γύρω από το τραπέζι της τραπεζαρίας. Δαγκώνοντας το χέιλι του, ο Φαλιμέντο διαλέγει ένα αυγό από τη φρουτιέρα, το μελετάει, το ξαναβάζει στη θέση του. Διαλέγει ένα άλλο. «Αυτό φαίνεται καλό» λέει ο Μίλτον, διαλέγοντας το δικό του αυγό. «Αυτό είναι... οδοστρωτήρας». Ο Μίλτον σηκώνει το αυγό του ψηλά. Ο Φαλιμέντο ετοιμάζεται για επίθεση. Όταν ξαφνικά η μητέρα μου χτυπάει τον πατέρα μου στην πλάτη.

«Μια στιγμή, Τέσσι. Τσουγκρίζουμε αυγά εδώ πέρα».

Τον χτυπάει πιο δυνατά.

«Τι;»

«Η θερμοκρασία μου». Κάνει μια παύση. «Ανέβηκε έξι δέκατα».

Χρησιμοποιούσε το θερμόμετρο. Κι είναι η πρώτη φορά που το πληροφορείται ο πατέρας μου.

«Τώρα;» ψιθυρίζει ο πατέρας μου. «Χριστέ μου, Τέσσι, είσαι σίγουρη;»

«Όχι, δεν είμαι σίγουρη. Μου είπες να παρακολουθώ μήπως ανεβεί η θερμοκρασία μου και σου λέω πως είναι έξι δέκατα παραπάνω». Και χαμηλώνοντας τη φωνή της: «Συν το ότι είναι η δέκατη τρίτη μέρα αφότου είχα την τελευταία μου, ξέρεις ποια».

«Έλα, μπαμπά» ικετεύει ο Φαλιμέντο.

«Διάλειμμα» λέει ο Μίλτον. Βάζει το αυγό του στο τασάκι. «Αυτό είναι το αυγό μου. Να μην το αγγίξει κανείς μέχρι να γυρίσω».

Στο πάνω πάτωμα, στη μεγάλη κρεβατοκάμαρα, οι γονείς μου φέρνουν σε πέρας την πράξη. Η φυσική παιδική ευπρέπεια με συγκρατεί από το να οραματιστώ τη σκηνή με πολλές λεπτομέρειες. Μόνο μία: όταν τελειώνουν, σαν να βγαίνει από άρμα μάχης, εκείνος λέει: «Πρέπει να είναι εντάξει». Όπως αποδεικνύεται, έχει δίκιο. Τον Μάιο η Τέσσι μαθαίνει πως είναι έγκυος και η αναμονή αρχίζει.

Μέσα σε έξι βδομάδες, έχω μάτια και αυτιά. Στις εφτά, ρουθούνια, ακόμα και χείλη. Τα γεννητικά μου όργανα αρχίζουν να σχηματίζονται. Οι εμβρυϊκές ορμόνες, αποκτώντας χρωμοσωματικές ακολουθίες, αναστέλλουν τις δομές του Μύλλερ, προάγουν τους μεσενεφρικούς πόρους του Βολφ. Τα είκοσι τρία ζευγαρωμένα χρωμοσώματά μου έχουν συνδυαστεί και διασταυρωθεί, περιστρέφοντας τη ρόδα της ρουλέτας τους, καθώς ο παππούς μου βάζει το χέρι του πάνω στην κοιλιά της μητέρας μου και λέει: «Το δεύτερο το τυχερό!» Παραταγμένα στις μεραρχίες τους, τα γονίδια μου φέρνουν σε πέρας τις διαταγές που τους έχουν δοθεί. Όλα, εκτός από δύο, ένα ζευγάρι αιρετικών –ή επαναστατών, ανάλογα με το πώς το βλέπετε– που κρύβονται στο χρωμόσωμα αριθμός 5. Μαζί αναρροφούν ένα ένζυμο, που σταματάει την παραγωγή κάποιας ορμόνης, η οποία και περιπλέκει τη ζωή μου.

Στο καθιστικό, οι άντρες έχουν σταματήσει να μιλούν για πολιτική και αντί γι' αυτό στοιχηματίζουν για το αν το νέο παιδί του Μίλτον θα είναι αγόρι ή κορίτσι. Ο πατέρας μου είναι αισιόδοξος. Είκοσι τέσσερις ώρες μετά το εγχείρημα, η θερμοκρασία της μητέρας μου ανέβηκε κατά δύο ακόμα δέκατα, επιβεβαιώνοντας την ωορρηξία. Μέχρι εκείνη την ώρα, το αρσενικό σπερματοζωάριο είχε παραιτηθεί, εξουθενωμένο. Το θηλυκό ωάριο, σαν τη χελώνα, είχε νικήσει στον αγώνα. (Στο σημείο αυτό η Τέσσι έδωσε το θερμόμετρο στον Μίλτον και του είπε πως δεν ήθελε να το ξαναδεί ποτέ πια.)

Όλα αυτά οδήγησαν στη μέρα που η Δεισδαιμόνα άφησε να αιωρηθεί ένα εργαλείο κουζίνας πάνω από την κοιλιά της μητέρας μου. Το υπερηχογράφημα δεν υπήρχε εκείνη την εποχή· το κουτάλι ήταν η δεύτερη καλύτερη επιλογή. Η Δεισδαιμόνα ήταν σκυφτή. Η κουζίνα σιγούσε. Οι άλλες γυναίκες δάγκωναν το κάτω χείλι τους, παρακολουθώντας, προσμένοντας. Το πρώτο λεπτό, το κουτάλι δε σάλειψε καθόλου. Το χέρι της Δεισδαιμόνας κουνήθηκε και, αφού πέρασαν κάμποσα ατέλειωτα δευτερόλεπτα, η θεία Λίνα το σταθεροποίησε. Το κουτάλι στροβιλίστηκε· εγώ κλότσησα· η μητέρα μου έβγαλε μια κραυγή. Και τότε, αργά, σπρωγμένο

από έναν άνεμο που κανείς δεν ένιωσε, μ' εκείνον τον απόκοσμο τρόπο του πίνακα ουίτζα*, το ασημένιο κουτάλι άρχισε να κινείται, να ταλαντεύεται στην αρχή σε μικρό κύκλο, που όμως η κάθε του τροχιά μεγάλωνε σταδιακά όλο και πιο ελλειπτικά, ώσπου η διαδρομή ισοπεδώθηκε κι έγινε μια ευθεία γραμμή που έδειχνε από τον φούρνο μέχρι το μονοπατάκι. Από βορρά προς νότο, με άλλα λόγια. Η Δεισδαιμόνα φώναξε: «Κόρη!» Και το δωμάτιο γέμισε ξεφωνητά, «Κόρη, κόρη!»

Εκείνη τη νύχτα, ο πατέρας μου είπε: «Είκοσι τρεις στη σειρά, θα πει πως είναι μοιραίο να την πατήσει. Αυτή τη φορά, κάνει λάθος. Πίστεφέ με».

«Δε με νοιάζει αν είναι αγόρι» είπε η μητέρα μου. «Στ' αλήθεια δε με νοιάζει. Αρκεί να 'ναι γερό, να 'χει δέκα δάχτυλα στα χέρια του, δέκα στα πόδια».

«Τι θα πει γερό; Γερή πες. Για την κόρη μου μιλάς».

Γεννήθηκα μια βδομάδα μετά την Πρωτοχρονιά, στις 8 Γενάρη του 1960. Στην αίθουσα αναμονής, που ήταν εφοδιασμένη μόνο με πούρα τυλιγμένα με ροζ κορδέλες, ο πατέρας μου φώναξε: «Μπίγγκο!» Ήμουν κορίτσι. Σαράντα οχτώ εκατοστά ψηλό. Τρία κιλά και τριακόσια εβδομήντα γραμμάρια.

Εκείνη την ίδια μέρα, 8 του Γενάρη, ο παππούς μου υπέστη το πρώτο από τα δεκατρία εγκεφαλικά του. Έχοντας ξυπνήσει από τους γονείς μου, που έφυγαν σαν τρελοί για το νοσοκομείο, σηκώθηκε από το κρεβάτι για να κατεβεί κάτω να φτιάξει ένα φλιτζάνι καφέ για τον εαυτό του. Μια ώρα αργότερα, η Δεισδαιμόνα τον βρήκε να κείτεται στο πάτωμα της κουζίνας. Παρόλο που οι νοητικές του ικανότητες παρέμειναν ανέπαφες, εκείνο το πρωί, ενόσω εγώ έβγαζα την πρώτη μου κραυγή στο μαιευτήριο, ο παππούς μου έχανε την ικανότητα της ομιλίας. Κατά τη Δεισδαιμόνα, ο παππούς κατέρρευσε τη στιγμή ακριβώς που αναποδογύριζε το φλιτζάνι του καφέ του, για να διαβάσει τη μοίρα του στο κατακάθι.

Όταν έμαθε τα νέα για το φύλο μου, ο θείος Πητ αρνήθηκε να δεχτεί συγχαρητήρια. Δεν υπήρχε μαγεία στη μέση. «Εξάλλου» αστειεύτηκε «όλη τη δουλειά την έκανε ο Μιλτ». Η Δεισδαιμόνα κατσούφιασε. Ο γιόκας της, γέννημα θρέμμα της Αμερικής, είχε αποδειχτεί σωστός και, με αυτή την καινούρια ήττα, η παλιά πατρίδα, στην οποία εκείνη επέμενε ακόμα να ζει, παρότι βρισκόταν τέσσερις χιλιάδες μίλια και είκοσι οχτώ χρόνια μακριά, υποχωρούσε κατά ένα ακόμα βήμα. Ο ερχομός μου σημάδεψε το τέλος της... παιδομαντείας της και την απαρχή του μακροχρόνιου μαρασμού του συζύγου της. Παρόλο που το κουτί για τους μεταξοσκώληκες έκανε κάπου κάπου την εμφάνισή του, το κουτάλι δε βρισκόταν πια ανάμεσα στους θησαυρούς του.

Εμένα με ξερίζωσαν από τη μήτρα, μου 'δωσαν την ξυλιά μου και μ' έπλυναν, με αυτή τη σειρά. Με τύλιξαν σε μια κουβέρτα και μ' έβαλαν σε μια βιτρίνα ανάμεσα σε άλλα έξι βρέφη, τέσσερα αγόρια, δύο κορίτσια, όλα –σε αντίθεση μ' εμένα– φασιωμένα σωστά. Αυτό δεν μπορεί να είναι αλήθεια, αλλά το θυμάμαι: σπίθες να γεμίζουν αργά μια σκοτεινή οθόνη.

Κάποιος είχε «ανάψει» τα μάτια μου.

Τα προξενιά

ΟΤΑΝ ΑΥΤΟ ΤΟ ΑΦΗΓΗΜΑ βγει έξω στον κόσμο, μπορεί να γίνει ο πιο διάσημος ερμαφρόδιτος στην ιστορία. Υπήρξαν κι άλλοι πριν από μένα. Η Αλεξίνα Μπαρμπίν φοίτησε εσωτερική σε κολλέγιο θηλέων στη Γαλλία προτού γίνει Άβελ. Άφησε πίσω της μια αυτοβιογραφία, την οποία ο Μισέλ Φουκώ ανακάλυψε στα αρχεία της Γαλλικής Υπηρεσίας Δημόσιας Υγείας. (Τα απομνημονεύματά της, τα οποία τελειώνουν απότομα πριν την αυτοκτονία της, αποτελούν ένα μη ικανοποιητικό ανάγνωσμα και, πολλά χρόνια αφότου τα τελείωσα, μου ήρθε για πρώτη φορά η έμπνευση να γράψω τα δικά μου.) Ο Γκόττλημπ Γκαίτλιχ, που γεννήθηκε το 1798, έζησε ως Μαρί Ροζίν μέχρι την ηλικία των τριάντα τριών χρόνων. Μια μέρα, πόνι στο υπογάστριο έστειλαν τη Μαρί στον γιατρό. Ο παθολόγος την εξέτασε για κήλη και αντί για κήλη βρήκε όρχεις που δεν είχαν κατεβεί ακόμα. Από τότε κι έπειτα, η Μαρί φορούσε αντρικά ρούχα, πήρε το όνομα Γκόττλημπ και πλούτισε ταξιδεύοντας ανά την Ευρώπη, επιδεικνύοντας εαυτόν στους ιατρικούς κύκλους.

Σε ό,τι αφορά τους γιατρούς, εγώ είμαι ακόμα καλύτερος κι από τον Γκόττλημπ. Στον βαθμό που οι εμβρυϊκές ορμόνες επηρεάζουν τη χημεία του εγκεφάλου και την ιστολογία, έχω εγκέφαλο αρσενικού. Όμως ανατράφηκα σαν κορίτσι. Αν είχατε σκοπό να επινοήσετε ένα πείραμα για να μετρήσετε τις αμοιβαίες επιρροές φύσης και ανατροφής, δε θα μπορούσατε να βρείτε τίποτα καλύτερο από τη ζωή μου. Στη διάρκεια της παραμονής μου στην

κλινική, καμιά τριανταριά χρόνια πριν, ο δόκτωρ Λους μου έκανε παραάζ εξετάσεων. Πέρασα το τεστ Οπτικής Συνοχής Μπέντον* και το τεστ Οπτικοκινητικών Μορφών Μπέντερ*. Μετρήθηκε η λεκτική νοημοσύνη μου καθώς και πολλά άλλα επίσης. Ο Λους ανέλυσε ως και τον γραπτό μου λόγο, για να δει αν έγραφα με γραμμικό, αρσενικό τρόπο ή με κυκλικό, γυναικείο.

Το μόνο που γνωρίζω είναι το εξής: παρά τον ανδρογενοποιημένο μου εγκέφαλο, υπάρχει μια σύμφυτη θηλυκή κυκλικότητα στην ιστορία που πρέπει να αφηγηθώ. Είμαι η τελική πρόταση μιας γραπτής περιόδου κι αυτή η περίοδος αρχίζει πριν από πολύ καιρό, σε μια άλλη γλώσσα, και πρέπει να τη διαβάσετε από την αρχή για να φτάσετε στο τέλος, δηλαδή στην έλευσή μου.

Οπότε τώρα, έχοντας πια γεννηθεί, ετοιμάζομαι να ξανατυλίξω την ταινία, κι έτσι η ροζ κουβέρτα μου πετάει από πάνω μου, η κούνια μου κυλάει στο πάτωμα ίσαμε την άλλη άκρη, ενώ ο λώρος μου επανασυνδέεται κι εγώ κλαίω γοερά, καθώς ξαναρουφίεμαι πίσω, ανάμεσα στα σκέλια της μάνας μου. Εκείνη ξαναχοντραίνει, πολύ, στ' αλήθεια. Και φτάνω λίγο πιο πίσω ακόμα, στη στιγμή που ένα κουτάλι σταματάει να αιωρείται κι ένα θερμομέτρο επιστρέφει στη βελούδινη θήκη του. Ο Σπούτνικ κυνηγάει την ουρά της ρουκέτας του στο σημείο εκτόξευσης και η πολιομυελίτιδα ρημάζει τη χώρα. Μεσολαβεί ένα γρήγορο ενσταντανέ του πατέρα μου, εικοσάχρονου κλαρινετίστα, που παίζει ένα κομμάτι του Άρτι Σώου στο τηλέφωνο, κι ύστερα βρίσκεται στην εκκλησία, σε ηλικία οχτώ χρόνων, να σκανδαλίζεται από την τιμή των κεριών· στη συνέχεια ο παππούς μου ξεδιπλώνει το πρώτο του δολάριο πάνω σ' ένα ταμείο το 1931. Κι έπειτα βρισκόμαστε τελείως έξω από την Αμερική· βρισκόμαστε στη μέση του ωκεανού – ο δίσκος ακούγεται παράξενα από την ανάποδη. Ένα ατμόπλοιο σκάει μύτη και πάνω στη γέφυρα μια σωστική λέμβος σκαμπανεβάζει παράξενα· να όμως που το καράβι αράζει, πρώτα η πρύμνη, κι εμείς βρισκόμαστε ξανά στην ξηρά, όπου η ταινία ξετυλίγεται, και πάλι απ' την αρχή...

* * *

Προς τα τέλη του καλοκαιριού του 1922, η γιαγιά μου, η Δεισδαιμόνα Στεφανίδη, δεν προφήτευε γεννήσεις αλλά θανάτους, και συγκεκριμένα τον δικό της. Βρισκόταν μέσα στο μεταξένιο της κουκούλι, ψηλά στην πλαγιά του όρους Όλυμπος της Μικράς Ασίας, όπου η καρδιά της, χωρίς προειδοποίηση, έχασε έναν χτύπο. Ήταν μια ξεκάθαρη αίσθηση: ένιωσε την καρδιά της να σταματάει και να συρρικνώνεται σε μια μπάλα. Τότε, καθώς εκείνη σφίχτηκε, η καρδιά άρχισε να καλπάζει, βροντώντας κάτω από τα παϊδιά της. Έβγαλε μια άτονη, σαστισμένη κραυγή. Οι είκοσι χιλιάδες μεταξοσκώληκές της, ευαίσθητοι στην ανθρώπινη συγκίνηση, σταμάτησαν να γνέθουν κουκούλια. Μισοκλείνοντας τα μάτια στο λιγοστό φως, η γιαγιά μου χαμήλωσε το βλέμμα και είδε ολοκάθαρα το μπροστινό μέρος του πανωφοριού της να φτερουγίζει· κι εκείνη ακριβώς τη στιγμή, καθώς αναγνώριζε την ανταρσία εντός της, η Δεισδαιμόνα έγινε αυτό που έμελλε να παραμείνει για το υπόλοιπο της ζωής της: ένα άρρωστο πλάσμα φυλακισμένο σ' ένα υγιές σώμα. Παρ' όλα αυτά, ανήμπορη να πιστέψει στην ίδια την αντοχή της, και παρότι η καρδιά της ήδη γαλήνευε, βγήκε από το σηροτροφείο, για να ρίξει μια τελευταία ματιά στον κόσμο που για πενήντα οχτώ χρόνια ακόμα δεν επρόκειτο ν' αποχωριστεί.

Η θέα ήταν εντυπωσιακή. Κάπου τριακόσια μέτρα πιο κάτω εκτεινόταν η παλιά οθωμανική πόλη της Προύσας, σκακιέρα απλωμένη πάνω στην πράσινη τσόχα της κοιλάδας. Κόκκινα διαμάντια τα κεραμίδια στις στέγες σφήνωναν μες στα λευκά διαμάντια ασβεστομένων τοίχων. Εδώ κι εκεί, οι τάφοι των σουλτάνων ήταν στοιχημένοι σαν αστραφτερές ψηφίδες. Παλιά, το 1922, η κυκλοφορία των αυτοκινήτων δεν έφραζε τους δρόμους. Τα τελεφερίκ των χιονοδρομικών κέντρων δε θέριζαν τα πευκοδάση του βουνού. Μεταλλουργικές και υφαντουργικές βιομηχανίες δεν έζωναν την πόλη, γεμίζοντας τον αέρα με αιθαλομίχλη. Η Προύσα έμοιαζε –τουλάχιστον από τριακόσια μέτρα ψηλά– λίγο-πολύ όπως ήταν τους έξι περασμένους αιώνες, μια ιερή πόλη, νεκρό-πολη των Οθωμανών, κέντρο του εμπορίου του μεταξιού, με τους

ήσυχους κατηφορικούς της δρόμους γεμάτους μιναρέδες και κυπαρίσσια. Τα κεραμίδια του Πράσινου Τζαμιού είχαν γίνει γαλάζια με τα χρόνια, αλλά λίγο-πολύ αυτό ήταν όλο. Η Δεισδαιμόνα Στεφανίδη, ωστόσο, χαζολογώντας από μακριά, ατένιζε κάτω τη σκακιέρα κι έβλεπε τι είχαν χάσει οι παίκτες.

Για να ψυχαναλύσω τους σφυγμούς της καρδιάς της γιαγιάς μου: ήταν οι εκδηλώσεις της δυστυχίας. Οι γονείς της είχαν πεθάνει – είχαν σκοτωθεί στον πρόσφατο πόλεμο με τους Τούρκους. Ο ελληνικός στρατός, εμψυχωμένος από τα Συμμαχικά Έθνη, είχε εισβάλει στη δυτική Τουρκία το 1919, διεκδικώντας τα αρχαία ελληνικά εδάφη της Μικράς Ασίας. Αφού έζησαν χρόνια απομονωμένοι πάνω στα βουνά, οι κάτοικοι του Βιθυνίου*, του χωριού της γιαγιάς μου, είχαν αναδυθεί στο ασφαλές περιβάλλον της Μεγάλης Ιδέας, του ονείρου μιας πιο Μεγάλης Ελλάδας. Τώρα ήταν ελληνικά τα στρατεύματα που είχαν καταλάβει την Προύσα. Μια ελληνική σημαία κυμάτιζε πάνω από το πάλαι ποτέ οθωμανικό παλάτι. Οι Τούρκοι και ο ηγέτης τους Μουσταφά Κεμάλ είχαν υποχωρήσει στην Άγκυρα, ανατολικά. Για πρώτη φορά στη ζωή τους οι Έλληνες της Μικράς Ασίας βρίσκονταν έξω από την τουρκική κυριαρχία. Δεν ήταν πια οι γκιαούρηδες («τα άπιστα σκυλιά»), που τους απαγορευόταν να φορούν ζωηρόχρωμα ρούχα ή να καβαλικεύουν άλογα ή να χρησιμοποιούν σέλες. Ποτέ πια, όπως κατά τους τελευταίους αιώνες, δε θα έρχονταν κάθε χρόνο στο χωριό οι Οθωμανοί αξιωματούχοι, ξεδιαλέγοντας τα πιο γερά αγόρια για να υπηρετήσουν στους Γενίτσαρους. Τώρα, οι άντρες του χωριού που έπαιρναν το μετάξι για να το εμπορευτούν στην Προύσα, ήταν ελεύθεροι Έλληνες, σε μια ελεύθερη ελληνική πολιτεία.

Ωστόσο, η Δεισδαιμόνα, πενθώντας τους γονείς της, ήταν ακόμα αιχμάλωτη του παρελθόντος. Κι έτσι στεκόταν στο βουνό, κοιτάζοντας κάτω την απελευθερωμένη πόλη, κι ένιωθε προδομένη από την αδυναμία της να νιώσει ευτυχισμένη όπως όλος ο υπόλοιπος κόσμος. Χρόνια αργότερα, στη χηρεία της, ενώ περνούσε μια δεκαετία στο κρεβάτι προσπαθώντας με μεγάλη ζέση να πε-

θάνει, θα συμφωνούσε τελικά ότι εκείνα τα δύο χρόνια ανάμεσα στους πολέμους, μισόν αιώνα πριν, ήταν η μόνη υποφερτή περίοδος στη ζωή της· όμως ίσαμ' εκείνον τον καιρό, όλοι όσους γνώριζε ήταν πεθαμένοι κι έτσι μόνο στη συσκευή της τηλεόρασης μπορούσε να τα εξιστορήσει.

Για μια ολόκληρη ώρα σχεδόν, η Δεισδαιμόνα πάσχιζε να αγνοήσει το δυσσίωνο προαίσθημά της δουλεύοντας στο σηροτροφείο. Βγήκε από την πίσω πόρτα του σπιτιού, περνώντας από την κληματαριά με το ευωδιαστό σταφύλι και από την πλακόστρωτη αυλή μπήκε στη χαμηλή αχυροσκέπαστη καλύβα. Η τσουχτερή μυρωδιά λάρβας εκεί μέσα δεν την ενοχλούσε. Το εκτροφείο με τους μεταξοσκώληκες ήταν η ιδιωτική, δύσοσμη όαση της γιαγιάς μου. Ολόγουρά της, σ' ένα στερέωμα, μαλακοί λευκοί μεταξοσκώληκες κρέμονταν σε μπλεγμένα κλαδιά μουριάς. Η Δεισδαιμόνα τους έβλεπε να γνέθουν κουκούλια, κουνώντας τα κεφάλια τους στον ρυθμό μιας μουσικής, θαρρείς. Παρατηρώντας τους, ξεχνούσε τον έξω κόσμο, τις αλλαγές και τους παροξυσμούς του, τη φριχτή καινούρια μουσική του (που ετοιμάζεται σε λίγο να τραγουδηθεί). Αντί γι' αυτήν, άκουγε τη μητέρα της, την Ευφροσύνη Στεφανίδη, να μιλάει σ' αυτό το ίδιο σηροτροφείο χρόνια πριν, ρίχνοντας φως στα μυστήρια των μεταξοσκωλήκων —«Για να 'χεις καλό μετάξι, πρέπει να 'σαι αγνός» συνήθιζε να λέει στην κόρη της. «Οι μεταξοσκώληκες τα ξέρουν όλα. Εύκολα καταλαβαίνεις τι σόι πράμα είναι κάποιος, από την όψη που έχει το μετάξι του»— και δώσ' του η Ευφροσύνη να φέρνει παραδείγματα —«Η Μαρία Πούλου, που σηκώνει αμέσως τα φουστάνια της στον πάσσα έναν; Τα 'χεις δει τα κουκούλια της; Έχουν από έναν λεκέ για κάθε άντρα. Όχι, να τα δεις, σου λέω, την επόμενη φορά»— κι η Δεισδαιμόνα, μόλις έντεκα-δώδεκα χρονών, να πιστεύει και την παραμικρή λέξη, έτσι που τώρα, νέα γυναίκα στα είκοσι ένα της, ακόμα δεν μπορούσε να δυσπιστήσει ολότελα στα ηθικοπλαστικά παραμύθια της μάνας της, και εξέταζε τους αστερισμούς των κουκουλιών για να βρει κάποιο σημάδι της δικής της ρυπαρότητας (των ονείρων που έβλεπε στον ύπνο της!). Έψαχνε και γι' άλλα πράγματα,

μιας κι η μάνα της ισχυριζόταν εκτός των άλλων ότι οι μεταξοσκώληκες αντιδρούσαν στις ιστορικές θηριωδίες. Μετά από κάθε σφαγή, ακόμα και σ' ένα χωριό πενήντα μίλια μακριά, τα νήματα των μεταξοσκωλήκων έπαιρναν το χρώμα του αίματος – «Τα 'δα να στάζουν αίματα, σαν τα πόδια του Χριστού» έλεγε πάλι η Ευφροσύνη, και η κόρη της, μετά από χρόνια, αναπολώντας, μισάνοιγε τα μάτια της στο χλωμό φως, για να δει αν κάποια κουκούλια είχαν γίνει κόκκινα. Έβγαλε μια καλαμωτή και την κοσίνισε· έβγαλε κι άλλη μια· κι ακριβώς τότε ήταν που ένιωσε την καρδιά της να σταματάει, να συρρικνώνεται σε μια μπάλα και ν' αρχίζει να τη χτυπάει με γροθιές από τα μέσα. Παράτησε την καλαμωτή, είδε το πανωφόρι της ν' ανεμίζει από μια εσωτερική δύναμη, και κατάλαβε πως η καρδιά της ακολουθούσε τον δικό της τρόπο λειτουργίας, πως δεν έλεγχε εκείνη την καρδιά της ούτε και τίποτ' άλλο, τελικά.

Έτσι η γιαγιά μου, περνώντας την πρώτη από τις φανταστικές της αρρώστιες, στεκόταν κοιτάζοντας κάτω την Προύσα, λες και μπορούσε να εντοπίσει μια ορατή επιβεβαίωση του άορατου τρόμου της. Όσπου αυτή ήρθε μέσα από το σπίτι, μέσα από ήχους: ο αδελφός της, ο Ελευθέριος («Λέφτυ») Στεφανίδης, είχε αρχίσει να τραγουδάει. Με αγγλικά χωρίς νόημα, που τα πρόφερε κι άσχημα:

«Κάθε πρωί και κάθε βράδυ, ε ρε πώς γλεντοκοπάμε» τραγουδούσε ο Λέφτυ, όρθιος μπροστά στον καθρέφτη του δωματίου τους, όπως έκανε κάθε απόγευμα περίπου αυτή την ώρα, σφίγγοντας το καινούριο κολάρο με τις μπανέλες στο καινούριο λευκό πουκάμισο, ζουλώντας μια μικρή ποσότητα μπριγιαντίνης (με μυρωδιά γλυκολέμονου) στην παλάμη του και τρίβοντάς τη στο καινούριο, αλλά Βαλεντίνο, κούρεμά του. Και συνεχίζοντας: *«Στο αναμεταξύ, αλλά και στο μεταξύ, ε ρε πώς γλεντοκοπάμε»*. Τα λόγια δε σήμαιναν τίποτα ούτε γι' αυτόν, όμως η μελωδία τού ήταν αρκετή. Μιλούσε στον Λέφτυ για την ελαφρότητα εκείνης της εποχής της τζαζ, των κοκτέιλ με τζιν, των κοριτσιών στις διαφημίσεις των τσιγάρων· τον έκανε να ισιώνει τα μαλλιά του πίσω

με καμάρι... ενώ, έξω στην αυλή, η Δεισδαιμόνα άκουγε το τραγούδι και είχε διαφορετική αντίδραση. Σ' εκείνη το τραγούδι έφερνε στον νου μονάχα τα κακόφημα μπαρ όπου πήγαινε ο αδελφός της κάτω στην πόλη, κείνα τα χασιμοποτεία, όπου έπαιζαν ρεμπέτικα και αμερικάνικη μουσική κι όπου υπήρχαν γυναίκες ελευθερίων ηθών που τραγουδούσαν... καθώς ο Λέφτυ φορούσε το καινούριο ριγέ σακάκι του και δίπλωνε το κόκκινο μαντιλάκι τσέπης που ταίριαζε με την κόκκινη γραβάτα του... κι ένιωθε παράξενα μέσα της, ειδικά το στομάχι της συστρεφόταν από περίπλοκες συγκινήσεις, θλίψη, θυμό και κάτι άλλο που δεν μπορούσε να κατονομάσει και που την πλήγωνε περισσότερο απ' όλα. «*Το νοίκι είν' απλήρωτο, δεν έχουμε ούτ' αμάξι*» σιγομουρμούριζε ο Λέφτυ μ' εκείνον τον γλυκό τόνο που έμελλε αργότερα να κληρονομήσω και κάτω από τη μουσική η Δεισδαιμόνα άκουγε τώρα και πάλι τη φωνή της μητέρας της, τα τελευταία λόγια της Ευφροσύνης Στεφανίδη που ειπώθηκαν ακριβώς προτού υποκύψει στο τραύμα της από μια σφαίρα, «*Φρόντισε τον Λέφτυ. Ορκίσου μου. Βρες του μια γυναίκα!*»... και η Δεισδαιμόνα, μέσα από τα δάκρυά της απαντούσε, «*Ορκίζομαι. Ορκίζομαι!*»... κι όλες αυτές οι φωνές ηχούσαν ταυτόχρονα μέσα στο κεφάλι της Δεισδαιμόνας, καθώς διέσχιζε την αυλή κι έμπαινε στο σπίτι. Πέρασε από τη μικρή κουζίνα όπου μαγείρευε (για ένα άτομο) και βάδισε ίσια στην κρεβατοκάμαρα που μοιραζόταν με τον αδελφό της. Εκείνος εξακολούθησε να τραγουδάει —«*Λίγο το παραδάκι μου, όμως αχ! κουκλάκι μου...*»— κουμπώνοντας τα μανικετόκουμπά του, φτιάχνοντας τη χωρίστρα στα μαλλιά· τότε όμως σήκωσε το βλέμμα και είδε την αδελφή του — «*ε ρε πώς...*» (και πιανίσιμο τώρα) «*... γλεντοκοπάμε*» και σώπασε.

Για μια στιγμή, ο καθρέφτης συγκράτησε τα πρόσωπα και των δυο τους. Στα είκοσι ένα της, πολύ πριν τις κακοφτιαγμένες μασέλες και τη χρόνια ανημπόρια που η ίδια είχε επιβάλει στον εαυτό της, η γιαγιά μου είχε χαρακτηριστικά καλλονής. Τα μαύρα της μαλλιά τα χτένιζε σε δυο μακριές κοτσίδες στερεωμένες ψηλά κάτω από τη μαντίλα της. Αυτές οι κοτσίδες δεν ήταν ντελικάτες

σαν μικρού κοριτσιού, αλλά βαριές και θηλυκές, και διέθεταν μια φυσική δύναμη, σαν την ουρά του κάστορα. Χρόνια, εποχές και καιρικές αλλαγές είχαν περάσει μέσα σ' εκείνες τις πλεξούδες· κι όταν τις έλυνε τη νύχτα, τα μαλλιά της έφταναν ίσαμε τη μέση. Για την ώρα, μαύρες μεταξωτές κορδέλες ήταν δεμένες γύρω από τις πλεξούδες, κάνοντάς τες ακόμα πιο επιβλητικές, αν τύχαινε να τις δεις, και λίγοι άνθρωποι είχαν αυτή την τύχη. Αυτό που ήταν φανερό και σε κοινή θέα ήταν το πρόσωπο της Δεισδαιμόνας: τα μεγάλα θλιμμένα μάτια της, η χλωμή επιδερμίδα στο φως του κεριού. Θα έπρεπε επίσης να αναφέρω, με τα υπολείμματα οδύνης ενός άλλοτε άσθητου κοριτσιού, την ηδονική σιλουέτα της Δεισδαιμόνας. Για την ίδια το σώμα της ήταν πηγγή διαρκούς αμηχανίας. Πάντα έκανε αισθητή την παρουσία του με τρόπους που εκείνη δεν ενέκρινε. Στην εκκλησία, όταν έσκυβε, στην αυλή, όταν τίναζε τα κιλίμια, κάτω από τη ροδακινιά, όταν μάζευε φρούτα, οι θηλυκές καμπύλες της Δεισδαιμόνας δραπέτευαν από τους περιορισμούς των άχαρων, καταπιεστικών της ρούχων. Πάνω από το σπαρταριστό κορμί της, το μαντιλοδεμένο της πρόσωπο έμενε αμέτοχο, δείχνοντας ελαφρά σκανδαλισμένο με τα όσα σκάρωναν τα στήθια και τα μεριά της.

Ο Ελευθέριος ήταν πιο ψηλός και πιο λιπόσαρκος. Σε φωτογραφίες εκείνης της εποχής, μοιάζει με τις μορφές του υποκόσμου που θαύμαζε υπερβολικά, τους κλέφτες και τους τζογαδόρους με τα λεπτά μουστάκια, που γέμιζαν τα παραθαλάσσια μπαρ της Αθήνας και της Κωνσταντινούπολης. Η μύτη του ήταν αετίσια, τα μάτια του διαπεραστικά, η συνολική έκφραση του προσώπου του θύμιζε γεράκι. Όμως, όταν χαμογελούσε, έβλεπες την τρυφερότητα στα μάτια του, πράγμα που έκανε ξεκάθαρο πως ο Λέφτυ στην πραγματικότητα δεν ήταν κανένας γκάνγκστερ, αλλά ο παραχαϊδεμένος, επιμελώς μορφωμένος γιος ευκατάστατων, βολεμένων γονιών.

Εκείνο το καλοκαιριάτικο απόγευμα του 1922, η Δεισδαιμόνα δεν κοίταζε το πρόσωπο του αδελφού της. Αντί γι' αυτό, τα μάτια της κινήθηκαν στο σακάκι του κοστουμιού, στα γυαλιστερά μαλ-

λιά, στο ριγέ παντελόνι, καθώς προσπαθούσε να καταλάβει τι του είχε συμβεί εκείνους τους λίγους τελευταίους μήνες.

Ο Λέφτυ ήταν έναν χρόνο νεότερος από τη Δεισδαιμόνα κι εκείνη συχνά αναρωτιόταν πώς είχε επιβιώσει τους πρώτους δώδεκα μήνες της ζωής της χωρίς αυτόν. Γιατί, από τότε που μπορούσε να θυμηθεί, εκείνος ήταν πάντα από την άλλη μεριά της χοντρήσ κουβέρτας από τραγόμαλλο που χώριζε τα κρεβάτια τους. Πίσω από το κιλίμι έστηνε κουκλοθέατρο, συστρέφοντας τα χέρια του και σκαρώνοντας τον παμπόνηρο, καμπούρη Καραγκιόζη που πάντα νικούσε με την πονηριά του τους Τούρκους. Στα σκοτεινά επινοούσε ομοιοκαταληξίες και τραγουδούσε τραγούδια, κι ένας από τους λόγους που εκείνη μισούσε την καινούρια αμερικάνικη μουσική του ήταν ότι την τραγουδούσε αποκλειστικά για τον εαυτό του. Η Δεισδαιμόνα ανέκαθεν αγαπούσε τον αδελφό της, όπως μόνο μια αδελφή που μεγαλώνει στο βουνό μπορούσε ν' αγαπήσει αδελφό: ήταν η μοναδική της ψυχαγωγία, ο καλύτερος φίλος και έμπιστός της, ο σύντροφός της, που μαζί του εξερευνούσε σύντομα μονοπάτια και μοναστικά κελιά. Από νωρίς, η συναισθηματική έλξη που είχε νιώσει για τον Λέφτυ ήταν τόσο απόλυτη, που μερικές φορές ξεχνούσε πως ήταν χωριστοί άνθρωποι. Παιδιά, σκαρφάλωναν στη φυτεμένη πλαγιά του βουνού σαν ένα πλάσμα τετράποδο, με δυο κεφάλια. Εκείνη ήταν μαθημένη στη σιαμαία σκιά τους που ξεπρόβαλλε κόντρα στον ασβεστωμένο τοίχο του σπιτιού τα βράδια, κι όποτε απαντούσε μονάχη τη σιλουέτα της, της φαινόταν σαν κομμένη στη μέση.

Ο καιρός της ειρήνης φάνηκε πως άλλαζε τα πάντα. Ο Λέφτυ είχε επωφεληθεί από τις καινούριες ελευθερίες. Τον τελευταίο μήνα είχε κατεβεί στην Προύσα συνολικά δεκαεφτά φορές. Σε τρεις περιπτώσεις είχε διανυκτερεύσει στο πανδοχείο Κοκούν απέναντι από το τζαμί του σουλτάνου Ουχάν. Είχε φύγει ένα πρωί, φορώντας τις μπότες του, κάλτσες ίσαμε το γόνατο, βράκες, ντουλαμάδες* και γιλέκο, και είχε επιστρέψει το άλλο βράδυ με ριγέ σακάκι, μ' ένα μεταξωτό φουλάρι χωμένο μέσ' από τον γιακά του σαν τραγουδιστής της όπερας και μαύρο ημίψηλο στο κεφάλι.

Υπήρχαν κι άλλες αλλαγές. Είχε αρχίσει να μαθαίνει μόνος του γαλλικά, από ένα μικρό σκουροκόκκινο βιβλιαράκι με φράσεις. Είχε αποκτήσει επιτηδευμένες χειρονομίες, έβαζε, για παράδειγμα, τα χέρια του στις τσέπες και κουδούνιζε κέρματα ή έβγαζε το καπέλο του για να χαιρετήσει. Όταν η Δεισδαιμόνα έβαζε μπουγάδα, έβρισκε χαρτάκια στις τσέπες του Λέφτυ, γεμάτα μαθηματικά σύμβολα. Τα ρούχα του μύριζαν μόσχο, καπνό και μερικές φορές κάτι γλυκό.

Τώρα, στον καθρέφτη, τα ενωμένα τους πρόσωπα δεν μπορούσαν να κρύψουν το γεγονός της αυξανόμενης απόστασης μεταξύ τους. Και η γιαγιά μου, που η σκοτεινιά του κορμιού της είχε ξεσπάσει σε κανονική καταιγίδα της καρδιάς, κοίταζε τον αδελφό της, όπως κάποτε κοίταζε την ίδια τη σκιά της, κι ένιωσε πως κάτι έλειπε.

«Λοιπόν, για πού το έβαλες έτσι ντυμένος στην πένα;»

«Πού νομίζεις πως πάω; Στο Κόζα Χαν*. Για να πουλήσω κουκούλια».

«Πήγες χτες».

«Είναι η εποχή τους».

Με μια χτένα από ταρταρούγα, ο Λέφτυ έκανε χωρίστρα δεξιά στα μαλλιά του, προσθέτοντας πομάδα σε μια ατίθαση τούφα που αρνιόταν να κάτσει στη θέση της.

Η Δεισδαιμόνα πλησίασε. Πήρε την πομάδα στα χέρια της και την οσμίστηκε. Δεν ήταν η μυρωδιά των ρούχων του. «Τι άλλο κάνεις εκεί κάτω;»

«Τίποτα».

«Μένεις όλη νύχτα μερικές φορές».

«Είναι μεγάλο το ταξίδι. Μέχρι να περπατήσω ίσαμε εκεί, έχει περάσει η ώρα».

«Τι καπνίζεις σ' εκείνα τα μαγαζιά;»

«Ό,τι έχει ο ναργιλές. Δεν είναι ευγενικό να ρωτάω».

«Αν ήξεραν η μάνα και ο πατέρας πως καπνίζεις και πίνεις έτσι...» Δεν απόσωσε τη φράση της.

«Δεν ξέρουν, έτσι δεν είναι;» είπε ο Λέφτυ. «Άρα τη γλίτω-

σα». Το ανάλαφρο ύφος του δεν ήταν πειστικό. Ο Λέφτυ συμπεριφερόταν σαν να είχε αναρρώσει από τους θανάτους των γονιών τους, αλλά η Δεισδαιμόνα έβλεπε πίσω από αυτό. Χαμογέλασε δύσθυμα στον αδελφό της και, χωρίς σχόλιο, έτεινε τη γροθιά της. Αυτόματα, ενώ ακόμα αυτοθαυμαζόταν στον καθρέφτη, ο Λέφτυ έσφιξε κι αυτός τη γροθιά του. Μέτρησαν, «Ένα, δύο, τρία... και!»

«Η πέτρα λιώνει το φίδι. Κέρδισα» είπε η Δεισδαιμόνα. «Εμπρός, λέγε».

«Να σου πω τι;»

«Πες μου τι το τόσο ενδιαφέρον υπάρχει στην Προύσα».

Ο Λέφτυ χτένισε τα μαλλιά του προς τα εμπρός κι έκανε χωρίστρα αριστερά. Έστρεψε το κεφάλι του μπρος-πίσω στον καθρέφτη. «Ποια δείχνει πιο καλά; Αριστερά ή δεξιά;»

«Για να δω». Η Δεισδαιμόνα έφερε κομψά το χέρι της στα μαλλιά του – και τα ανακάτεψε.

«Ει!»

«Τι γυρεύεις στην Προύσα;»

«Παράτα με ήσυχο».

«Πες μου!»

«Θες να ξέρεις;» είπε ο Λέφτυ, αγανακτισμένος τώρα με την αδελφή του. «Τι νομίζεις πως γυρεύω;» Μίλησε με συγκρατημένη δύναμη. «Γυναίκα θέλω».

Η Δεισδαιμόνα έσφιξε την κοιλιά της, χτύπησε το στήθος της στο μέρος της καρδιάς. Έκανε δύο βήματα πίσω κι από αυτή την πλεονεκτική θέση περιεργάστηκε ξανά τον αδελφό της. Η ιδέα ότι ο Λέφτυ, που είχε μάτια και φρύδια ίδια με τα δικά της, που κοιμόταν στο διπλανό κρεβάτι, μπορούσε να καταληφθεί από μια τέτοια επιθυμία, δεν είχε περάσει ποτέ ως τότε απ' το μυαλό της Δεισδαιμόνας. Αν και ώριμο από άποψη φυσιολογίας, το σώμα της Δεισδαιμόνας εξακολουθούσε να είναι άγνωστο στην κτήτορά του. Τη νύχτα, στην κρεβατοκάμαρά τους, είχε δει τον αποκοιμισμένο αδελφό της να ζουλάει το σκοινένιο στρώμα του, λες κι ήταν θυμωμένος με δαύτο. Σαν παιδί, τον είχε πετύχει τυχαία στο σηροτροφείο να τρίβεται αθώα σ' έναν ξύλινο πάσσαλο. Αλλά τί-

ποτα απ' όλα αυτά δεν της είχε κάνει εντύπωση. «Τι κάνεις αυτούς;» είχε ρωτήσει τον Λέφτυ, που τότε ήταν οχτώ-εννιά χρονών κι έσφιγγε τον πάσσαλο κουνώντας τα γόνατά του πάνω-κάτω. Με σταθερή, αποφασιστική φωνή, εκείνος είχε απαντήσει, «Προσπαθώ να νιώσω την αίσθηση».

«Ποια αίσθηση;»

«Ξέρεις» –μουγκρητά, κοντανάσασμα, γόνατα σαν αντλίες πάνω-κάτω– «εκείνη την αίσθηση».

Εκείνη όμως δεν ήξερε. Χρειάστηκε να περάσουν χρόνια ώσπου η Δεισδαιμόνα, κόβοντας αγγούρια, ν' ακουμπήσει στη γωνιά του τραπέζιού της κουζίνας και ασυναίσθητα να στηριχτεί πιέζοντας λίγο παραπάνω το κορμί της, και μετά από αυτό να παίρνει αυτή τη στάση κάθε μέρα, με τη γωνιά του τραπέζιού βολεμένη ανάμεσα στα σκέλια της. Τώρα, ετοιμάζοντας τα γεύματα του αδελφού της, αναθέρμαινε την παλιά της οικειότητα με το τραπέζι της τραπεζαρίας, ωστόσο δεν το έκανε συνειδητά. Το σώμα της έφταιγε που το έκανε, με την πανουργία και τη σιωπή των απανταχού σωμάτων.

Τα ταξίδια του αδελφού της προς την πόλη διέφεραν. Εκείνος ήξερε τι γύρευε, καταπώς φαινόταν· βρισκόταν σε πλήρη επικοινωνία με το σώμα του. Το μυαλό του και το σώμα του είχαν γίνει μία οντότητα, έκαναν μία σκέψη, υποταγμένα σε μία εμμονή, και για πρώτη φορά στη ζωή της η Δεισδαιμόνα δεν μπορούσε να διαβάσει εκείνη τη σκέψη. Το μόνο που ήξερε ήταν ότι δεν είχε καμιά σχέση με την ίδια.

Αυτό την τρέλαινε. Επίσης, υποθέτω, της προξενούσε και λίγη ζήλια. Εκείνη δεν ήταν η καλύτερή του φίλη; Δεν έκανε τα πάντα γι' αυτόν, δε μαγεύριευε, δεν έραβε, δε φρόντιζε το νοικοκυριό όπως έκανε άλλοτε η μητέρα τους; Εκείνη δεν ήταν που είχε αναλάβει να φροντίζει τους μεταξοσκώληκες αβοήθητη, έτσι ώστε ο ξύπνιος αδελφούλης της να μπορεί να κάνει μαθήματα με τον ιερέα, και να μαθαίνει αρχαία ελληνικά; Εκείνη δεν ήταν που έλεγε: «Εσύ έχει τον νου σου στα βιβλία, κι εγώ θα 'χω τον νου μου στο σηροτροφείο. Το μόνο που έχεις να κάνεις εσύ είναι να πουλάς

τα κουκούλια στην αγορά»; Κι όταν εκείνος άρχισε να ρεμπελεύει στην πόλη, εκείνη είχε παραπονεθεί; Είχε αναφέρει ποτέ τα χαρτάκια ή τα κοκκινισμένα μάτια του, ή τη γλυκιά μοσχοβολιά των ρούχων του; Η Δεισδαιμόνα είχε μια υποψία πως ο ονειροπόλος αδελφός της είχε γίνει χασισοπότης. Όπου υπήρχε ρεμπέτικη μουσική, υπήρχε πάντα και χασίσι. Ο Λέφτυ αντιμετώπιζε τον χαμό των γονιών τους με τον μόνο τρόπο που μπορούσε, με το να εξαφανίζεται σ' ένα σύννεφο καπνού από χασίς, ενώ αφουγκραζόταν την αναμφίβολα πιο λυπητερή μουσική που υπήρχε στον κόσμο. Η Δεισδαιμόνα τα καταλάβαινε όλα αυτά κι έτσι δεν έλεγε κουβέντα. Τώρα όμως έβλεπε πως ο αδελφός της προσπαθούσε να ξεφύγει από τη θλίψη του μ' έναν τρόπο που εκείνη δεν είχε φανταστεί· και δεν της ήταν πια ευχάριστο να σωπαίνει.

«Γυναίκα θες;» ρώτησε η Δεισδαιμόνα με φωνή γεμάτη δυσπιστία. «Τι σόι γυναίκα; Τουρκάλα;»

Ο Λέφτυ δεν είπε τίποτα. Μετά το ξέσπασμά του είχε ξαναπιάσει να χτενίζει τα μαλλιά του.

«Ίσως να θες καμιά χανούμισσα. Καλά λέω; Νομίζεις πως δεν τις ξέρω κάτι τέτοιες ξετσιπώτες, κείνες τις πουτάνες; Τις ξέρω, αμέ. Δεν είμαι δα τόσο ηλίθια. Σ' αρέσει, ε, να σου κουνάει μια χοντρέλα την κοιλιά της στα μούτρα σου; Με κάνα μπιχλιμπίδι στη χοντρή κοιλιά της; Θες καμιά από δαύτες; Άσε με να σου πω κάτι. Ξέρεις γιατί αυτές οι Τουρκάλες σκεπάζουν το πρόσωπό τους; Νομίζεις πως το κάνουν για θρησκευτικούς λόγους; Όχι. Το κάνουν γιατί αλλιώς κανένας δεν αντέχει να τις κοιτάξει!»

Και τώρα ούρλιαζε: «Ντροπή σου, Ελευθέριε! Τι σ' έχει πιάσει; Γιατί δεν παίρνεις ένα κορίτσι απ' το χωριό;»

Σ' εκείνο το σημείο ο Λέφτυ, που τώρα ξεσκόνιζε το σακάκι του, επέστησε την προσοχή της αδελφής του σε κάτι που της διέφευγε. «Ίσως να μην το έχεις προσέξει» της είπε, «αλλά δεν υπάρχουν καθόλου κορίτσια σε τούτο το χωριό».

Πράγμα που, όντως, ευσταθούσε λίγο-πολύ. Το Βιθύνιο δεν υπήρξε ποτέ μεγάλο χωριό, αλλά το 1922 ήταν ακόμα πιο μικρό. Ο κόσμος είχε αρχίσει να φεύγει το 1913, όταν η λαίλαπα της φυλ-

λοξήρας κατέστρεψε τη σταφίδα. Είχαν εξακολουθήσει να φεύγουν στη διάρκεια των Βαλκανικών Πολέμων. Η εξαδέλφη του Λέφτυ και της Δεισδαιμόνας, η Σουρμελίνα, είχε πάει στην Αμερική και τώρα ζούσε σ' ένα μέρος που το έλεγαν Ντητρώιτ. Χτισμένο πάνω σε μια ήσυχη πλαγιά του βουνού, το Βιθύνιο δεν ήταν κανένα επισφαλές, κατηφορικό μέρος. Ήταν ένα κομψό, ή τουλάχιστον αρμονικό, σύμπλεγμα από σπίτια βαμμένα με ώχρα, με κόκκινες στέγες. Τα πιο πολυτελή σπίτια, δύο όλα κι όλα, είχαν τσιγκμάδες*, σαχνισιά που εξείχαν πάνω από τον δρόμο. Τα πιο φτωχά σπίτια, που ήταν και τα πιο πολλά, ήταν στην ουσία κουζίνες ενός δωματίου. Κι ύστερα υπήρχαν σπίτια όπως της Δεισδαιμόνας και του Λέφτυ, με παραφορτωμένο σαλόνι, δύο κρεβατοκάμαρες, μια κουζίνα κι ένα αποχωρητήριο στην πίσω αυλή με ευρωπαϊκή λεκάνη. Δεν υπήρχαν καταστήματα στο Βιθύνιο, ούτε ταχυδρομείο ή τράπεζα, μόνο μια εκκλησία και μια ταβέρνα. Για ψώνια έπρεπε να πας στην Προύσα, πρώτα με τα πόδια κι ύστερα με το τραμ που το έσερναν άλογα.

Το 1922 ζήτημα να ζούσαν στο χωριό εκατό ψυχές. Λιγότερες από τις μισές ήταν γυναίκες. Από τις σαράντα εφτά γυναίκες, οι είκοσι μία ήταν γριές. Άλλες είκοσι ήταν μεσόκοπες παντρεμένες. Υπήρχαν μωρομάνες, η καθεμιά με μια κόρη στις φασκιές. Μία ήταν η αδελφή του. Έτσι απέμεναν δύο κορίτσια της παντρειάς. Τα οποία τώρα η Δεισδαιμόνα έσπευδε να κατονομάσει.

«Τι εννοείς δεν υπάρχουν καθόλου κορίτσια; Και η Λουσίλ Καυκάλη; Καλό κορίτσι είναι. Ή η Βικτωρία Παππά;»

«Η Λουσίλ μυρίζει» απάντησε ο Λέφτυ και με το δίκιο του. «Πλένεται, μπορεί και μόνο μία φορά τον χρόνο. Στην ονομαστική της γιορτή. Και η Βικτωρία;» Πέρασε το δάχτυλό του στο πάνω χέιλι του. «Η Βικτωρία έχει ένα μουστάκι πιο μεγάλο κι απ' το δικό μου. Δε θέλω να μοιράζομαι το ξυράφι μου με τη γυναίκα μου». Μ' αυτά τα λόγια, άφησε κάτω τη βούρτσα των ρούχων και φόρεσε το σακάκι του. «Μην ξαγρυπνήσεις να με περιμένεις» είπε και βγήκε απ' την κρεβατοκάμαρα.

«Πήγαινε!» φώναζε η Δεισδαιμόνα από πίσω του. «Σκασίλα

μου μεγάλη. Μόνο να θυμάσαι: όταν η χανούμισσά σου βγάλει τη μάσκα της, κοίτα να μη γυρίσεις τρέχοντας στο χωριό!»

Όμως ο Λέφτυ είχε φύγει. Τα βήματά του έσβησαν στο βάθος. Η Δεισδαιμόνα ένιωσε το μυστηριώδες δηλητήριο να φουσκώνει πάλι μες στο αίμα της. Δεν έδωσε σημασία. «Δε μ' αρέσει να τρώω μόνη μου!» φώναξε, στον κανέναν.

Ο άνεμος από την κοιλάδα είχε θεριέψει, όπως κάθε απόγευμα. Φυσούσε ανάμεσα από τ' ανοιχτά παράθυρα του σπιτιού. Χτυπούσε το μάνταλο του σεντουκιού με τα προικιά της και το παλιό κομπολόι του πατέρα της που ήταν ακουμπισμένο από πάνω. Η Δεισδαιμόνα άδραξε το κομπολόι. Άρχισε να παίζει τις χάντρες, κυλώντας τες μια μια ανάμεσα στα δάχτυλά της, όπως ακριβώς είχε κάνει ο πατέρας της, κι ο παππούς και ο προπάππος της, επιτελώντας μια οικογενειακή παράδοση ακριβούς, κωδικοποιημένης, σχολαστικής καταμέτρησης καημών. Καθώς οι χάντρες κροτάλιζαν μεταξύ τους, η Δεισδαιμόνα αφοσιώθηκε σ' αυτές. Τι τον είχε πιάσει τον Θεό; Γιατί της είχε πάρει τους γονείς της και την είχε αφήσει ν' ανησυχεί για τον αδελφό της; Τι υποτίθεται πως έπρεπε να κάνει με δαύτον; «Καπνίζει, πίνει, και τώρα τα χειρότερα! Και πού τα βρίσκει τα λεφτά για όλες αυτές τις τρέλες του; Στα δικά μου τα κουκούλια, να πού!» Κάθε χάντρα που γλιστρούσε ανάμεσα στα δάχτυλά της ήταν άλλος ένας καημός που καταγραφόταν κι απελευθερωνόταν. Η Δεισδαιμόνα, με τα θλιμμένα μάτια της, το πρόσωπό της, πρόσωπο κοριτσιού που ζορίστηκε να μεγαλώσει πάρα πολύ γρήγορα, μετρούσε τους καημούς στο κομπολόι της, όπως όλοι οι άντρες της οικογένειας Στεφανίδη πριν και μετά από εκείνη (κι ίσαμ' εμένα, αν λογαριάζομαι κι εγώ).

Πήγε στο παράθυρο κι έβγαλε έξω το κεφάλι της, άκουσε τον άνεμο να θροΐζει στα πεύκα και στη λευκή σημύδα. Μετρούσε ασταμάτητα τις χάντρες του κομπολογιού της και, σιγά σιγά, οι χάντρες έφεραν αποτέλεσμα. Ένιωσε καλύτερα. Αποφάσισε να συνεχίσει τη ζωή της. Ο Λέφτυ δεν επρόκειτο να γυρίσει απόψε. Ποιος νοιαζόταν; Και ποιος τον είχε ανάγκη σε τελική ανάλυση;

Θα της ήταν πιο εύκολο να μην ερχόταν και καθόλου. Όμως, εκείνη το χρωστούσε στη μάνα της να τον έχει τον νου της, μην κολλήσει καμιά ντροπιαστική αρρώστια ή, ακόμα χειρότερα, μην το σκάσει με καμιά Τουρκάλα. Οι χάντρες εξακολουθούσαν να κυλούν, μια μια, ανάμεσα στα χέρια της Δεισδαιμόνας. Εκείνη όμως δε μετρούσε τους καημούς της πια. Αντίθετα, τώρα οι χάντρες ανακαλούσαν στο μυαλό της εικόνες από ένα περιοδικό που ήταν κρυμμένο στο παλιό γραφείο του πατέρα της. Μια χάντρα ήταν μια κόμμωση. Η επόμενη χάντρα ήταν ένα μεταξωτό βρακί. Η τρίτη ήταν ένας μαύρος στηθόδεσμος. Η γιαγιά μου είχε αρχίσει τα προξενιά.

Στο μεταξύ, ο Λέφτυ, κουβαλώντας ένα σακί κουκούλια, είχε πάρει να κατηφορίζει το βουνό. Όταν έφτασε στην πόλη, κατέβηκε το Καπαλί Τσαρσί Τσαντεσί, τον δρόμο της Σκεπαστής Αγοράς, έστριψε στο Μπόρσα Σοκάκ, και σε λίγο διάβαινε κάτω από την αψίδα που οδηγούσε στην αυλή του Κόζα Χαν. Μέσα, γύρω από το γαλαζοπράσινο σιντριβάνι, εκατοντάδες παραφουσκωμένα σακιά, που σου έφταναν ίσαμε τη μέση, ξεχειλίζουν από κουκούλια μεταξοσκωλήκων. Άντρες συνωστίζονταν παντού, πουλώντας ή αγοράζοντας. Φώναζαν, απ' όταν ήχησε το καμπανάκι της έναρξης, στις δέκα εκείνο το πρωί, κι είχαν βραχνιάσει. «Τζάμπα πράμα! Πρώτο πράμα!» Ο Λέφτυ στριμώχτηκε στα στενοσόκακα ανάμεσα στα κουκούλια, κρατώντας το δικό του σακί. Ποτέ του δεν είχε δείξει ενδιαφέρον για τα μέσα βιοπορισμού της οικογένειάς. Δεν μπορούσε να αξιολογήσει τα κουκούλια του μεταξιού ψηλαφίζοντάς τα ή μυρίζοντάς τα, όπως μπορούσε να κάνει η αδελφή του. Ο μόνος λόγος που έφερνε αυτός τα κουκούλια στην αγορά ήταν πως δεν επιτρεπόταν η είσοδος στις γυναίκες. Ο συνωστισμός, το σπρωξίδι των αχθοφόρων, το λοξοδρόμισμα για ν' αποφεύγει τα σακιά, όλα του προκαλούσαν υπερένταση. Σκεφτόταν πόσο ωραία θα ήταν αν όλοι σταματούσαν να κινούνται για μια στιγμή, αν μπορούσαν να σταθούν ακίνητοι για να θαυμάσουν τη φωτεινότητα των κουκουλιών στο φως του δειλινού· αλλά φυ-

σικά κανείς δεν το έκανε ποτέ. Εξακολουθούσαν να ξεφωνίζουν και να χώνουν κουκούλια ο ένας κάτω από τη μύτη του άλλου και να λένε φέματα και να παζαρεύουν. Ο πατέρας του Λέφτυ λάτρευε την εποχή του παζαριού στο Κόζα Χαν, αλλά το εμπορικό πνεύμα δεν είχε κληροδοτηθεί στον γιο του.

Κοντά στον σκεπαστό προθάλαμο, ο Λέφτυ είδε έναν γνωστό του έμπορο. Του έδειξε το σακί του. Ο έμπορος έχωσε βαθιά το χέρι του κι έβγαλε από μέσα ένα κουκούλι. Το βύθισε σε μια κούπα με νερό κι ύστερα το περιεργάστηκε. Στη συνέχεια το βούτηξε σ' ένα ποτήρι κρασί.

«Εγώ τα θέλω για να φτιάχνω κλωστή για στριφώματα. Τούτα δω δεν είναι αρκετά γερά».

Ο Λέφτυ δεν το πίστεψε αυτό. Το μετάξι της Δεισδαιμόνας ήταν πάντα το καλύτερο. Ήξερε πως κανονικά έπρεπε να βάλει τις φωνές, να κάνει τον πικαρισμένο, να υποκριθεί πως θα πήγαινε το εμπόρευσμά του αλλού. Αλλά ήταν ήδη πολύ αργά για να ξεκινήσει κάτι τέτοιο· από στιγμή σε στιγμή θα χτυπούσε το καμπανάκι για το κλείσιμο. Ο πατέρας του πάντα του έλεγε να μη φέρνει τα κουκούλια αργά μέσα στη μέρα, γιατί τότε αναγκαζόσουν να τα πουλήσεις με σκόντο. Η επιδερμίδα του Λέφτυ έτσουζε κάτω από το καινούριο του σακάκι. Ήθελε να τελειώνει η συναλλαγή. Ήταν όλος αμηνανία: αμηνανία για την ανθρώπινη φυλή, για την ψύχωσή της με το χρήμα, για την αγάπη της στην απάτη. Αδιαμαρτύρητα δέχτηκε την τιμή του άντρα. Μόλις ολοκληρώθηκε η συναλλαγή, βγήκε τρέχοντας από το Κόζα Χαν για να ασχοληθεί με την αληθινή του αποστολή στην πόλη.

Δεν ήταν αυτό που νόμιζε η Δεισδαιμόνα. Παρακολουθήστε προσεκτικά από κοντά: ο Λέφτυ, στήνοντας το ημίψηλό του λοξά και με χάρη στο κεφάλι του, διασχίζει τους κατηφορικούς δρόμους της Προύσας. Ωστόσο, όταν προσπερνάει ένα καφενείο, δεν μπαίνει μέσα. Ο ιδιοκτήτης τον χαιρετάει ζωηρά, αλλά ο Λέφτυ απλώς του γνέφει. Στον επόμενο δρόμο περνάει από ένα παράθυρο, απ' όπου τον καλούν γυναικείες φωνές, εκείνος όμως δε δίνει σημασία, ακολουθεί τους δαιδαλώδεις δρόμους, περνώντας

μπροστά από μανάβηδες και εστιατόρια, ώσπου φτάνει σ' έναν άλλο δρόμο και μπαίνει σε μια εκκλησία. Για την ακρίβεια: ένα τέως τζαμί, με γκρεμισμένο μιναρέ και επιγραφές από το Κοράνι σοβατισμένες ώστε να εξασφαλίζουν ένα φρέσκο κανναβάτσο για τους χριστιανούς αγίους που, ακόμα και τώρα, εξακολουθούν να ζωγραφίζονται στο εσωτερικό. Ο Λέφτυ δίνει ένα νόμισμα στη γριά που πουλάει κεριά, ανάβει ένα, το στήνει όρθιο στην άμμο. Παίρνει θέση σ' ένα πίσω στασίδι. Και με τον ίδιο τρόπο που η μητέρα μου θα προσευχηθεί αργότερα ζητώντας καθοδήγηση για τη σύλληψή μου, ο Λέφτυ Στεφανίδης, εκ μητρός θεός μου (μεταξύ των άλλων), ατενίζει ψηλά, τον μισοτελειωμένο Παντοκράτορα Χριστό στην οροφή. Η προσευχή του αρχίζει με λέξεις που έμαθε ως παιδί, *Κύριε ελέησον, Κύριε ελέησον, δεν είμαι άξιος να έρθω εν τη Βασιλεία σου*, αλλά δεν αργεί να ξεστρατίσει, και γίνεται πιο προσωπική με κάτι *Δεν ξέρω γιατί νιώθω έτσι, δεν είναι φυσιολογικό...* κι ύστερα αλλάζει και γίνεται και λίγο σαν μομφή, με φράσεις όπως *Εσύ μ' έκανες έτσι όπως είμαι, δε ζήτησα εγώ να σκέφτομαι τέτοια πράγματα...*, ώσπου στο τέλος γίνεται αξιοθρήνητη με κάτι *Δώσε μου δύναμη, Χριστέ μου, μη μ' αφήνεις να 'μαι έτσι, αχ και να 'ξερε εκείνη...* με μάτια σφαλιστά, τα χέρια να τσαλακώνουν το γείσο του ημίψηλου, τις λέξεις ν' ανηφορίζουν ψηλά μαζί με τον λιβανωτό, προς έναν Χριστό υπό κατασκευήν.

Προσευχήθηκε επί πέντε λεπτά. Ύστερα βγήκε έξω, φόρεσε πάλι το καπέλο του και κουδούνισε τα φιλά στην τσέπη του. Σκαρφάλωσε ξανά τους ανηφορικούς δρόμους, κι αυτή τη φορά (με καρδιά ξαλαφρωμένη) έκανε στάση σε όλα τα μέρη στα οποία είχε αντισταθεί στον ερχομό του. Στάθηκε σε μια καντίνα να πιει έναν καφέ και να καπνίσει. Μπήκε σ' ένα καφενείο για ένα ποτήρι ούζο. Οι ταβλαδόροι φώναζαν: «Έι, Βαλεντίνο, τι λες για μια παρτίδα;» Αφέθηκε να κολακευτεί για να παίξει, μόνο μια παρτίδα, ύστερα έχασε κι αναγκάστηκε να πάει τα διπλά ή τίποτα. (Οι λογαριασμοί που έβρισκε η Δεισδαιμόνα στις τσέπες των παντελονιών του Λέφτυ ήταν χρέη από τζόγο.) Η νύχτα περνούσε αργά.

Το ούζο εξακολουθούσε να ρέει. Οι μουσικοί κατέφθασαν κι άρχισαν τα ρεμπέτικα. Έπαιζαν τραγούδια για την ηδονή, τον θάνατο, τη φυλακή και την αλήτιχη ζωή. «Στον τεκέ στην παραλία, που πάω κάθε μέρα» τραγουδούσε μαζί τους ο Λέφτυ, «κάθε πρωί, με την αυγή, για να φύγουν τα σκελέτια· εβρήκα δυο χανούμισσες στην άμμο καθισμένες· αρχόντισσες μου φάνηκαν, μαστούρες οι καημένες». Στο μεταξύ, γέμιζε ο ναργιλές. Ήταν μεσάνυχτα, όταν ο Λέφτυ βγήκε τρεκλίζοντας στους δρόμους.

Ένα στενό δρομάκι κατηφορίζει, στρίβει, φτάνει σε αδιέξοδο. Μια πόρτα ανοίγει. Ένα πρόσωπο χαμογελάει, γνέφει. Το επόμενο πράγμα που καταλαβαίνει ο Λέφτυ είναι πως μοιράζεται έναν καναπέ με τρεις Έλληνες φαντάρους και χαζεύει απέναντί του εφτά στρουμπουλές, αρωματισμένες γυναίκες που μοιράζονται δύο καναπέδες αντικριστά. (Ένας φωνόγραφος παίζει τη μεγάλη επιτυχία που ακούγεται παντού: «Κάθε πρωί και κάθε βράδυ...».) Τώρα η πρόσφατη προσευχή του έχει ξεχαστεί ολότελα γιατί, καθώς η μαντάμ λέει: «Όποια γουστάρεις, αγαπούλα μου», τα μάτια του Λέφτυ περνούν πάνω από την ξανθιά, γαλανομάτα Καυκάσια και την Αρμένισσα που τρώει προκλητικά ένα ροδάκινο, και τη Μογγόλα με τις πλεξούδες· τα μάτια του εξακολουθούν να σαρώνουν τον χώρο για να σταθούν σ' ένα ήσυχο κορίτσι στην άκρη του πιο απομακρυσμένου καναπέ, ένα κορίτσι με θλιμμένα μάτια, τέλειο δέρμα και μαύρα μαλλιά πλεγμένα σε κοτσίδες. «Για κάθε σπαθί υπάρχει ένα θηκάρι» λέει η μαντάμ στα τούρκικα, ενώ οι πόρνες γελούν.) Χωρίς να συνειδητοποιεί τους μηχανισμούς της έλξης του προς αυτήν, ο Λέφτυ σηκώνεται όρθιος, ισιώνει το σακάκι του, απλώνει το χέρι του προς την επιλογή του... και μόνο καθώς εκείνη τον οδηγεί ν' ανεβεί τη σκάλα, μια φωνή μέσα στο κεφάλι του τονίζει εμφατικά πόσο πολύ αυτό το κορίτσι ταιριάζει ακριβώς και... αχ, μα το προφίλ της δεν είναι φτυστό της... τώρα όμως έχουν φτάσει στο δωμάτιο με τα βρόμικα σεντόνια, τη λάμπα πετρελαίου βαμμένη στο χρώμα του αίματος, τη μυρωδιά ροδόνηρου και ποδαρίλας. Μέσα στη μέθη των νεανικών του αισθήσεων, ο Λέφτυ δε δίνει σημασία στις ολοένα

και περισσότερες ομοιότητες που αποκαλύπτει το γδύσιμο της κοπέλας. Τα μάτια του περιεργάζονται τα μεγάλα στήθη, τη στενή μέση, τα μαλλιά που πέφτουν σαν χείμαρρος ως κάτω στον ανυπεράσπιστο κόκκυγα· όμως ο Λέφτυ δεν κάνει συσχετισμούς. Το κορίτσι τού γεμίζει έναν ναργιλέ. Αυτός δεν αργεί να παρασυρθεί κι ούτε ακούει πια τη φωνή μες στο κεφάλι του. Μέσα στο τρυφερό, χασισωμένο όνειρο των ωρών που ακολουθούν, χάνει την αίσθηση του ποιος είναι και με ποιαν είναι. Τα μέλη της πόρνης γίνονται μέλη μιας άλλης γυναίκας. Λίγες φορές φωνάζει ένα όνομα, ως τότε όμως είναι πολύ μαστουρωμένος για να δώσει σημασία. Μόνο αργότερα, καθώς τον ξεπροβοδίζει, το κορίτσι τον επαναφέρει στην πραγματικότητα. «Που λες, εγώ είμαι η Ειρήνη. Δεν έχουμε καμιά Δεισδαιμόνα εδώ».

Το άλλο πρωί ξύπνησε στο πανδοχείο Κοκούν, πλημμυρισμένος από ενοχές. Έφυγε από την πόλη και σκαρφάλωσε πάλι στο βουνό κατά το Βιθύνιο. Οι τσέπες του (άδειες) δεν έβγαζαν ήχο. Με κεφάλι βαρύ απ' το μεθύσι και τον πυρετό, ο Λέφτυ είπε μέσα του πως η αδελφή του είχε δίκιο: είχε έρθει ο καιρός του να παντρευτεί. Θα παντρευόταν τη Λουσίλ ή τη Βικτωρία. Θα έκανε παιδιά και θα σταματούσε να πηγαίνει στην Προύσα και λίγο λίγο θα άλλαζε· θα μεγάλωνε· όλα όσα ένιωθε τώρα θα ξεθώριαζαν στη μνήμη του για να σβήσουν στο τίποτα. Κούνησε το κεφάλι· ίσιωσε το καπέλο του.

Στο Βιθύνιο, η Δεισδαιμόνα έκανε στις δυο αρχάριες μαθήματα τελειοποίησης. Ενώ ο Λέφτυ κοιμόταν ακόμα στο πανδοχείο Κοκούν, εκείνη προσκάλεσε τη Λουσίλ Καυκάλη και τη Βικτωρία Παππά στο σπίτι της. Τα κορίτσια ήταν ακόμα πιο νεαρά από τη Δεισδαιμόνα και ζούσαν ακόμα στα σπίτια τους με τους γονείς τους. Τιμούσαν και σέβονταν τη Δεισδαιμόνα σαν νοικοκυρά στο σπίτι της. Ζήλευαν την ομορφιά της και την κοίταζαν με θαυμασμό· κολακευμένες από το ενδιαφέρον της προς αυτές, την εμπιστεύονταν· κι όταν εκείνη άρχισε να τους δίνει συμβουλές για την εμφάνισή τους, άκουγαν με προσοχή. Είπε στη Λουσίλ να πλένε-

ται πιο ταχτικά και της πρότεινε να χρησιμοποιεί ξίδι κάτω από τις μασχάλες σαν αντιιδρωτικό. Έστειλε τη Βικτωρία σε μια Τουρκάλα, που ειδικευόταν στην αφαίρεση της ανεπιθύμητης τριχοφυΐας. Μέσα στη δεύτερη βδομάδα, η Δεισδαιμόνα δίδαξε στις κοπέλες όλα όσα είχε μάθει από το μοναδικό περιοδικό ομορφιάς που είχε δει ποτέ, έναν φθαρμένο κατάλογο με τίτλο *Lingerie Parisienne*. Ο κατάλογος ήταν κάποτε του πατέρα της. Είχε τριάντα δύο σελίδες γεμάτες φωτογραφίες από μανεκέν που φορούσαν στηθόδεσμούς, κορσέδες, κάλτσες και καλτσοδέτες. Τη νύχτα, την ώρα που όλοι κοιμόνταν, ο πατέρας της συνήθιζε να τον βγάζει από το κάτω συρτάρι του γραφείου του. Τώρα η Δεισδαιμόνα μελετούσε τον κατάλογο στα κρυφά, απομνημονεύοντας τις εικόνες, ώστε να μπορεί να τις ξαναπλάσει αργότερα.

Είπε στη Λουσίλ και στη Βικτωρία να περνούν κάθε απόγευμα. Έμπαιναν στο σπίτι, λικνίζοντας τους γοφούς τους, όπως τις είχε δασκαλέψει, και περνούσαν από την κληματαριά, όπου άρεσε στον Λέφτυ να διαβάζει. Φορούσαν κάθε φορά διαφορετικό φουστάνι. Άλλαζαν επίσης τα χτενίσματά τους, το βάδισμά τους, τα κοσμήματα και τα καμώματά τους. Υπό την καθοδήγηση της Δεισδαιμόνας, οι δυο πληκτικές κοπέλες πολλαπλασιάστηκαν κι έγιναν μια μικρή πόλη γυναικών, που καθεμιά τους είχε ένα ξεχωριστό χαρακτηριστικό γελάκι. Ύστερα από δύο βδομάδες, η Δεισδαιμόνα βγήκε ένα απόγευμα έξω στην κληματαριά και ρώτησε τον αδελφό της: «Τι κάνεις εδώ; Γιατί δεν είσαι κάτω στην Προύσα; Νόμισα πως ίσαμε τώρα θα 'χες βρει καμιά όμορφη Τουρκοπούλα να παντρευτείς. Ή μήπως έχουν όλες τους μουστάκι σαν της Βικτωρίας;»

«Μου κάνει εντύπωση που το αναφέρεις» είπε ο Λέφτυ. «Το πρόσεξες κι εσύ; Η Βίκυ δεν έχει πια μουστάκι. Και ξέρεις και κάτι άλλο;» –ενώ σηκωνόταν, χαμογελαστός– «ακόμα και η Λουσίλ άρχισε να μυρίζει όμορφα. Κάθε φορά που έρχεται στο σπίτι, μυρίζω λουλούδια». (Έλεγε ψέματα, φυσικά. Κανένα από τα κορίτσια δεν του φάνταζε ούτε του μύριζε πιο ελκυστικά από πριν. Ο ενθουσιασμός του ήταν μονάχα ο δικός του τρόπος να ενδώσει

στο αναπόδραστο: σ' έναν κανονισμένο γάμο, οικογενειακή ζωή, παιδιά – στον πλήρη όλεθρο). Πλησίασε τη Δεισδαιμόνα. «Είχες δίκιο» είπε. «Τα πιο όμορφα κορίτσια στον κόσμο βρίσκονται ακριβώς εδώ σε τούτο το χωριό».

Εκείνη τον κοίταξε πάλι ντροπαλά μέσα στα μάτια. «Το πιστεύεις αυτό;»

«Μερικές φορές δεν παίρνεις είδηση κάτι που είναι ακριβώς κάτω από τη μύτη σου».

Στάθηκαν και κοιτάζονταν αναμεταξύ τους, ενώ το στομάχι της Δεισδαιμόνας άρχιζε πάλι να νιώθει παράξενα. Και για να εξηγήσω την αίσθηση, πρέπει να σας διηγηθώ μια άλλη ιστορία. Στην προεδρική ομιλία του στο ετήσιο Συνέδριο της Εταιρείας Επιστημονικής Μελέτης της Σεξουαλικότητας το 1968 (που έλαβε χώρα εκείνη τη χρονιά στο Μαζατλάν, εν μέσω πολλών εντυπωσιακών καλαθιών με φρούτα και δώρα), ο δόκτωρ Λους εισήγαγε την έννοια της «periphescence»*. Η λέξη από μόνη της δε σημαίνει τίποτα. Ο Λους την επινόησε για να αποφύγει οποιουσδήποτε ετυμολογικούς συσχετισμούς. Ωστόσο η κατάσταση της periphescence είναι πολύ γνωστή. Υποδηλώνει τον πρώτο πυρετό του ανθρώπινου ζευγαρώματος. Προκαλεί ίλιγγο, αγαλλίαση, ένα γαργάλημα στα τοιχώματα του θώρακα, μια παρόρμηση να σκαρφλώσεις στο μπαλκόνι, με ανεμόσκαλα τα μαλλιά της αγαπημένης σου. Η periphescence σημαίνει την αρχική, ναρκωμένη κι ευτυχισμένη ώρα του ύπνου, που οσμίζεσαι επί ώρες ατέλειωτες τον εραστή σου σαν ευωδιαστή παπαρούνα. (Διαρκεί, εξήγησε ο Λους, μέχρι δύο χρόνια – το πολύ.) Οι αρχαίοι θα το είχαν εξηγήσει αυτό που ένιωθε η Δεισδαιμόνα ως καμώματα του Έρωτα. Τώρα μία γνώμη ειδικού έμελλε να το αναγάγει στη χημεία του εγκεφάλου και της εξέλιξης. Παρ' όλα αυτά, είμαι υποχρεωμένος να επιμείνω: στη Δεισδαιμόνα η periphescence έδινε την αίσθηση μιας λίμνης ζεστασιάς που ξεχείλιζε από την κοιλιά της και περνούσε μέσα από το στήθος της. Εξαπλωνόταν σαν ξέχειλη από αλκοόλ, εύφλεκτη πλημμύρα φινλανδικού λικέρ μέντας. Με τη βοήθεια δύο αποτελεσματικών αδένων στον λαιμό της, της φλό-

γιζε το πρόσωπο. Κι ύστερα η φλόγωση αυτή πονήρεψε κι άρχισε να διαχέεται σε μέρη όπου ένα κορίτσι σαν τη Δεισδαιμόνα δεν της επέτρεπε να κυκλοφορεί, κι έτσι αποτράβηξε το βλέμμα της κι έκανε μεταβολή. Πήγε μέχρι το παράθυρο, αφήνοντας πίσω της την periphescence, και η αύρα από την κοιλάδα την καταπράυνε με τη δροσιά της. «Θα μιλήσω στους γονείς των κοριτσιών» είπε προσπαθώντας ν' ακουστεί σαν τη μητέρα της. «Ύστερα βέβαια πρέπει να τους κάνεις κόρτε».

Την επόμενη νύχτα, το φεγγάρι, σαν τη μελλοντική σημαία της Τουρκίας, ήταν στο γέμισμά του. Κάτω στην Προύσα τα ελληνικά στρατεύματα λεηλατούσαν για τροφή, γλεντούσαν και μπεκρούλιαζαν και χτυπούσαν κι άλλο τζαμί. Στην Άγκυρα, ο Μουσταφά Κεμάλ άφησε να δημοσιευτεί στις εφημερίδες πως οργάνωνε ένα τσάι στην Τσάνκαγια*, ενώ στην πραγματικότητα είχε φύγει για το στρατηγείο του στην ύπαιθρο. Με τους άντρες του, ήπια την τελευταία ρακή που έμελλε να πιει μέχρι που θα τέλειωνε η μάχη. Προστατευμένα απ' το σκοτάδι της νύχτας, τα τούρκικα στρατεύματα κινήθηκαν όχι βόρεια προς το Εσκή-Σεχίρ, όπως όλοι περίμεναν, αλλά προς την οχυρωμένη μέχρι τα μπούνια πόλη του Αφιόν στον νότο. Στο Εσκή-Σεχίρ, τα τούρκικα στρατεύματα άναβαν υπαίθριες φωτιές για να υπερτονίσουν τη δύναμή τους. Μια μικρή δύναμη έκανε πως πήγαινε βόρεια για αντιπερισπασμό, κατά την Προύσα. Και ενώ το μέτωπο διευρυνόταν, ο Λέφτυ Στεφανίδης, κουβαλώντας δύο ανθοδέσμες νυφιάτικες, διάβαινε το κατώφλι του σπιτιού του και κινούσε για το σπίτι όπου ζούσε η Βικτωρία Παππά.

Ήταν ένα γεγονός ισάξιο μιας γέννησης ή ενός θανάτου. Ένας προς έναν οι κάπου εκατό κάτοικοι του Βιθυνίου είχαν πληροφορηθεί τις επικείμενες επισκέψεις του Λέφτυ και οι γριές χήρες, οι παντρεμένες γυναίκες κι οι νεαρές μανάδες, καθώς και οι ηλικιωμένοι άντρες, περίμεναν να δουν ποιο κορίτσι θα διάλεγε. Λόγω του περιορισμένου πληθυσμού, η παλιά ιεροτελεστία του φλερτ είχε σχεδόν καταργηθεί. Αυτή η έλλειψη ρομαντικών ευκαιριών

είχε δημιουργήσει έναν φαύλο κύκλο. Ποιον ν' αγαπήσεις; Τέρμα η αγάπη. Τέρμα η αγάπη: τέρμα τα μωρά. Τέρμα τα μωρά: ποιον ν' αγαπήσεις;

Η Βικτωρία Παππά στεκόταν μισή στο σκοτάδι και μισή στο φως κι η φωτοσκίαση στο σώμα της ήταν ακριβώς ίδια με της φωτογραφίας στη σελίδα 8 του *Lingerie Parisienne*. Η Δεισδαιμόνα (ενδυματολόγος, διευθυντής σκηνης και σκηνοθέτης, όλα σε ένα) είχε στερεώσει ψηλά τα μαλλιά της Βικτωρίας, αφήνοντας δαχτυλίδια να πέφτουν ολόγυρα στο μέτωπό της και προειδοποιώντας τη να έχει τη μεγαλούτσικη μύτη της στη σκιά. Αρωματισμένη, αποτριχωμένη, νοτισμένη από τις μαλακτικές κρέμες, φορώντας κολ γύρω από τα μάτια της, η Βικτωρία άφησε τον Λέφτυ να την περιεργαστεί. Ένωθε τη φλόγα του βλέμματός του, άκουγε τη βαριά του ανάσα, τον άκουσε να προσπαθεί να μιλήσει δυο φορές – μικρά ξεφωνητά από ένα στεγνό λαρύγγι – κι ύστερα άκουσε τα πόδια του να έρχονται προς το μέρος της κι εκείνη στράφηκε, παίρνοντας το ύφος που της είχε διδάξει η Δεισδαιμόνα: όμως είχε τόσο αφοσιωθεί στην προσπάθεια να φουσκώνει τα χείλη της σαν το μανεκέ στο *Lingerie Parisienne*, που δε συνειδητοποίησε πως τα βήματα δεν πλησίαζαν, αλλά απομακρύνονταν κι όταν στράφηκε, είδε ότι ο Λέφτυ Στεφανίδης, ο μόνος εργένης στο χωριό που άξιζε για παντρεία, είχε πάρει δρόμο...

... Στο μεταξύ, πίσω στο σπίτι, η Δεισδαιμόνα άνοιγε τα προικιά της. Έσκυφε μέσα κι έβγαλε τον κορσέ της. Της τον είχε δώσει η μητέρα της χρόνια πριν, προσδοκώντας τη νύχτα του γάμου της και λέγοντας: «Ελπίζω να φτάσεις να τον γεμίζεις κάποτε τούτον εδώ». Τώρα, μπροστά στον καθρέφτη της κρεβατοκάμαρας, η Δεισδαιμόνα κρατούσε το παράξενο, περίπλοκο ρούχο πάνω της. Οι κάλτσες της μέχρι το γόνατο έπεσαν καταγής, τα γκρίζα εσωρουχά της το ίδιο. Ήρθε η σειρά του μεσοφοριού με την ανεβασμένη μέση, η πουκαμίσσα της με τον ψηλό γιακά. Έβγαλε τη μαντίλα της και ξετύλιξε τις πλεξούδες της, έτσι που τα μαλλιά της χύθηκαν στους γυμνούς της ώμους. Ο κορσές ήταν καμωμένος από λευκό μετάξι. Καθώς τον φόρεσε, η Δεισδαιμόνα ένωσε σαν να

έκλωθε το ίδιο της το κουκούλι, προσμένοντας τη μεταμόρφωση.

Όταν όμως κοίταξε πάλι στον καθρέφτη, είδε την εικόνα της και κατάλαβε. Δεν είχε νόημα. Δεν επρόκειτο ποτέ να παντρευτεί. Ο Λέφτυ θα ερχόταν απόψε σπίτι έχοντας διαλέξει νύφη και φυσικά θα την κουβαλούσε στο σπίτι να ζήσει μαζί τους. Η Δεισδαιμόνα θα έμενε εκεί που ήταν, κροταλίζοντας τις χάντρες του κομπολογιού της και νιώθοντας ακόμα πιο γριά απ' όσο ένιωθε ήδη. Ένα σκυλί αλύχτησε. Κάποιος στο χωριό σκόνταψε σ' ένα δεμάτι ξύλα και βλαστήμησε. Και η γιαγιά μου έκλαψε σιωπηλά, γιατί θα περνούσε τις υπόλοιπες μέρες της ζωής της μετρώντας στο κομπολόι της καημούς που τελειωμό δεν είχαν...

... Ενώ στο μεταξύ η Λουσίλ Καυκάλη στεκόταν ακριβώς όπως την είχαν δασκαλέψει, μισή μέσα και μισή μακριά από το φως, φορώντας ένα λευκό καπέλο στολισμένο στον γύρο με γυάλινα κεράσια, μια μαντίλα πάνω από τους γυμνούς της ώμους, ένα έντονο πράσινο ντεκολτέ φουστάνι και ψηλά τακούνια, που δεν τολμούσε να βαδίζει μ' αυτά, από φόβο μήπως και πέσει. Η χοντρή μάνα της μπήκε κουνώντας σαν την πάπια τα μεριά της, χαμογελώντας πλατιά και ξεφωνίζοντας. «Να τος, ήρθε! Ούτε μια στιγμή δεν μπόρεσε να κάτσει με τη Βικτωρία!»...

... Ήδη του μύριζε το ξίδι. Ο Λέφτυ είχε μόλις διαβεί το κατώφλι της οικογένειας Καυκάλη. Ο πατέρας της Λουσίλ τον καλωσόρισε κι ύστερα είπε: «Ας σας αφήσουμε μόνους, εσάς τους δυο. Να γνωριστείτε». Οι γονείς έφυγαν. Ήταν σκοτεινά στο δωμάτιο. Ο Λέφτυ στράφηκε... και παράτησε άλλη μια ανθοδέσμη.

Τι δεν είχε προβλέψει η Δεισδαιμόνα: ότι και ο αδελφός της είχε εντρυφήσει στις σελίδες του *Lingerie Parisienne*. Και πράγματι, το έκανε από τον καιρό που έκλεισε τα δώδεκα μέχρι που έκλεισε τα δεκατέσσερα, οπότε και ανακάλυψε τον πραγματικό θησαυρό: δέκα φωτογραφίες μεγέθους καρτποστάλ, κρυμμένες σε μια παλιά βαλίτσα, που έδειχναν τη «Σερμίν, το κορίτσι του Ναού της Ηδονής», όπου μια βαριεστημένη εικοσιπεντάχρονη με μούτρο σαν αχλάδι έπαιρνε μια ποικιλία από πόζες πάνω σε μαξιλάρια με φούντες σε κάποιο σκηνοθετημένο χαρέμι. Όταν τη βρήκε στο

τσεπάκι για τα καλλυντικά ήταν σαν να έτριψε το μαγικό λυχνάρι. Εκείνη στροβιλιζόταν ψηλά σ' ένα φτερό από ασημόσκονη: φορώντας όλο κι όλο ένα ζευγάρι παντόφλες από τις Χίλιες και Μία Νύχτες κι ένα ζωνάρι γύρω από τη μέση της (φλας)· ξαπλωμένη νωχελικά πάνω σ' ένα δέρμα τίγρης, χαϊδεύοντας ένα γιαταγάκι (φλας)· και κάνοντας μπάνιο, φωτισμένη ανάμεσα από ένα καφασωτό, σ' ένα μαρμαρίνο χαμάμ. Εκείνες οι δέκα φωτογραφίες στο χρώμα της σέπιας ήταν η αρχή για τη σαγήνη που άσκησε η πόλη στον Λέφτυ. Όμως δεν είχε ξεχάσει ολότελα τις πρώτες του αγάπες στο *Lingerie Parisienne*. Μπορούσε, όποτε ήθελε, να τις ανακαλέσει στη φαντασία του. Όταν είδε τη Βικτωρία Παππά να μοιάζει με τη σελίδα 8, αυτό που έκανε την πιο έντονη εντύπωση στον Λέφτυ ήταν η απόσταση ανάμεσα σ' εκείνη και το ιδεώδες της παιδικής του ηλικίας. Προσπάθησε να φανταστεί τον εαυτό του παντρεμένο μαζί της, αλλά κάθε εικόνα που ερχόταν στο μυαλό του είχε ένα κενό που έχασκε στη μέση, την απουσία του προσώπου που αγαπούσε περισσότερο και που γνώριζε καλύτερα από οποιονδήποτε άλλον. Κι έτσι έφυγε τρέχοντας από τη Βικτωρία Παππά για να κατηγορήσει τον δρόμο και να βρει τη Λουσίλ Καυκάλη, η οποία εξίσου απογοητευτικά, απέτυχε να ανταποκριθεί στο πρότυπο της σελίδας 22.

... Και να που τώρα συμβαίνει. Η Δεισδαιμόνα, κλαίγοντας, βγάζει τον κορσέ της, τον ξανατυλίγει και τον βάζει πάλι στο σεντούκι με τα προικιά της. Σωριάζεται στο κρεβάτι, το κρεβάτι του Λέφτυ, όπου συνεχίζει το κλάμα. Το μαξιλάρι μυρίζει γλυκολέμονο απ' την πομάδα του κι εκείνη το ανασαίνει βαθιά, μες στ' αναφιλητά της...

... ώσπου, ζαλισμένη απ' το αφιόνι των λυγμών της, αποκοιμείται. Βλέπει το όνειρο που έβλεπε τελευταία. Στο όνειρο όλα είναι όπως ήταν κάποτε. Εκείνη και ο Λέφτυ είναι και πάλι παιδιά (με τη διαφορά πως έχουν ενήλικα κορμιά). Είναι ξαπλωμένοι στο ίδιο κρεβάτι (με τη διαφορά πως τώρα πρόκειται για το κρεβάτι των γονιών τους). Συστρέφουν τα μέλη τους μέσα στον ύπνο τους (και η αίσθηση είναι υπέροχη, έτσι όπως στριφογυρίζουν, και το

κρεβάτι είναι βρεγμένο)... και σ' αυτό το σημείο η Δεισδαιμόνα ξυπνάει, ως συνήθως. Το πρόσωπό της καίει. Έχει μια παράξενη αίσθηση στο στομάχι, κάτω, χαμηλά, και μπορεί σχεδόν να κατονομάσει την αίσθηση τώρα...

... Ενώ εγώ κάθομαι εδώ στην Άερον* καρέκλα μου και κάνω σκέψεις τύπου Ε.Ο. Γουίλσον*. Ήταν έρωτας ή αναπαραγωγή; Τύχη ή πεπρωμένο; Έγκλημα ή η φύση επί το έργον; Ίσως το γονίδιο περιείχε κάτι ατίθασο, που διασφάλιζε την εξωτερική του, το οποίο θα εξηγούσε τα δάκρυα της Δεισδαιμόνας και την προτίμηση του Λέφτυ στις πόρνες· δεν ήταν τρυφερότητα, ούτε συναισθηματική έλξη· μόνο η ανάγκη να έρθει στον κόσμο αυτό το καινούριο πράγμα κι από κει να μπει στο απατηλό παιχνίδι της καρδιάς. Ωστόσο δεν μπορώ να το εξηγήσω, όπως δε θα μπορούσαν να το εξηγήσουν ούτε η Δεισδαιμόνα ή ο Λέφτυ, όπως δε θα μπορούσε και κανένας από εμάς, όταν ερωτεύεται, να διαχωρίσει το ορμονικό από αυτό που δίνει την αίσθηση του θεικού, και πιθανόν να προσκολλώμαι στο ζήτημα του Θεού από έναν αλτρουισμό, βαθιά ριζωμένο που προστατεύει τα είδη· δεν μπορώ να το πω. Προσπαθώ με το μυαλό μου να γυρίσω πίσω σε μια εποχή πριν τη γενετική, πριν ο καθένας πάρει το συνήθειο να λέει για τα πάντα «φταίνε τα γονίδια». Μια εποχή πριν την τωρινή ελευθερία μας, και τόσο πιο ελεύθερη! Η Δεισδαιμόνα δεν είχε ιδέα τι συνέβαινε. Δεν είχε οραματιστεί τα σπλάχνα της σαν μια απέραντη γλώσσα μηχανής, όλο 1 και 0, μια απεραντοσύνη ακολουθιών, που η καθεμιά τους μπορούσε να περιέχει και έναν ιό. Τώρα ξέρουμε ότι τριγυρίζουμε κουβαλώνοντας αυτόν τον χάρτη του εαυτού μας. Ακόμα κι όταν καθόμαστε στη γωνιά του δρόμου, αυτός υπαγορεύει τη μοίρα μας. Μεταφέρει στα πρόσωπά μας τις ίδιες ρυτίδες και τα ίδια ηλικιακά σημάδια που είχαν οι γονιοί μας. Μας κάνει να ρουφάμε τη μύτη μας με οικείους, αναγνωρίσιμους, ιδιοσυγκρασιακούς τρόπους. Γονίδια χωμένα τόσο βαθιά, που να ελέγχουν τους μυς των ματιών μας, τόσο που δύο αδελφές ν' ανοιγοκλείνουν τα μάτια τους με τον ίδιο τρόπο, και τα σάλια να τρέχουν συγχρονισμένα στα δίδυμα αγοράκια. Εγώ ο ίδιος νιώθω με-

ρικές φορές, σε στιγμές άγχους, ότι παίζω με τον χόνδρο της μύτης μου ακριβώς όπως κάνει και ο αδελφός μου. Οι λαιμοί μας και τα λαρύγγια μας, σχηματισμένα με τις ίδιες οδηγίες, βγάζουν έξω αέρα με παρόμοιους τόνους και ντεσιμπέλ. Κι αυτό μπορεί να προκύψει κατ' επέκταση και αντίστροφα στον χρόνο, έτσι που όταν εγώ μιλάω, να μιλάει και η Δεισδαιμόνα. Εκείνη γράφει τις λέξεις αυτές τώρα. Η Δεισδαιμόνα, που δεν είχε ιδέα για κείνη τη στρατιά μέσα της που εκτελούσε εκατομμύρια εντολές, ή για τον μοναδικό στρατιώτη, που δεν έδειξε υπακοή, και δηλώθηκε αδικαιολογήτως απών...

... Για να τρέξει, όπως ο Λέφτυ, μακριά από τη Λουσίλ Καυκάλη και να επιστρέψει στην αδελφή του. Εκείνη άκουσε τα βήματά του καθώς κούμπωνε πάλι το μεσοφόρι της. Σκούπισε τα μάτια της με το μαντίλι της και φόρεσε ένα χαμόγελο βγαίνοντας από την πόρτα.

«Λοιπόν, ποιαν απ' τις δυο διάλεξες;»

Ο Λέφτυ δεν είπε τίποτα, καθώς περιεργαζόταν την αδελφή του. Δεν είχε μοιραστεί μια κρεβατοκάμαρα μαζί της μια ολόκληρη ζωή, για να μην μπορεί να καταλαβαίνει πότε είχε κλάψει. Τα μαλλιά της ήταν ξέπλεκα, σκέπαζαν σχεδόν όλο της το πρόσωπο, αλλά τα μάτια που τον κοίταξαν ξεχειλίζαν από αισθήματα. «Καμιά απ' τις δυο» είπε.

Στα λόγια αυτά η Δεισδαιμόνα ένιωσε υπέρτατη ευτυχία. Ωστόσο του είπε: «Τι τρέχει μ' εσένα; Πρέπει να διαλέξεις».

«Αυτές οι κοπελιές μοιάζουν με πόρνες».

«Λέφτυ!»

«Αλήθεια».

«Δε θες να τις παντρευτείς;»

«Όχι».

«Πρέπει». Έτεινε τη γροθιά της. «Αν κερδίσω, θα παντρευτείς τη Λουσίλ».

Ο Λέφτυ, που δεν μπορούσε ποτέ ν' αντισταθεί σε στοίχημα, έκανε κι αυτός γροθιά το χέρι του. «Ένα, δύο, τρία... πάμε!»

«Το τσεκούρι σπάει την πέτρα» είπε ο Λέφτυ. «Νίκησα».

«Πάλι» είπε η Δεισδαιμόνα. «Αυτή τη φορά, αν κερδίσω, θα παντρευτείς τη Βίκυ. Ένα, δύο, τρία...»

«Το φίδι καταπίνει το τσεκούρι. Κέρδισα πάλι! Έχε γεια, Βίκυ».

«Δεν ξέρω» – παίρνοντας τα χέρια της και κοιτάζοντάς την. «Τι λες για σένα;»

«Κρίμα μόνο που είμαι αδελφή σου».

«Δεν είσαι μόνο αδελφή μου. Είσαι και τρίτη ξαδέερφή μου. Τα τρίτα ξαδέερφια μπορούν να παντρεύονται».

«Είσαι τρελός, Λέφτυ».

«Έτσι θα είναι και πιο εύκολα. Δε θα χρειαστεί να ξαναφτιάξουμε το σπίτι».

Στ' αστεία, αλλά κι όχι στ' αστεία, η Δεισδαιμόνα κι ο Λέφτυ αγκαλιάστηκαν. Στην αρχή αγκαλιάστηκαν απλά, με τον κλασικό τρόπο, αλλά μετά από δέκα δευτερόλεπτα το αγκάλιασμα άρχισε ν' αλλάζει· κάποιες θέσεις των χεριών και κάποια χάρδια των δαχτύλων δεν ήταν οι γνώριμες εκδηλώσεις της αδελφικής αγάπης, και τα στοιχεία αυτά συνιστούσαν μια δική τους γλώσσα, έστελναν ένα εντελώς διαφορετικό μήνυμα μέσα στο σιωπηλό δωμάτιο. Ο Λέφτυ άρχισε να χορεύει τη Δεισδαιμόνα στον ρυθμό του βαλς, σε ευρωπαϊκό στιλ· με το βαλς την παρέσυρε έξω, από τη μια άκρη της αυλής στην άλλη, ίσαμε το σηροτροφείο, και πίσω πάλι κάτω από την κληματαριά, κι εκείνη γελούσε και σκέπαζε το στόμα της με το χέρι της. «Είσαι καλός χορευτής, ξάδερφε» είπε κι η καρδιά της πετάρισε πάλι, κάνοντάς τη να σκεφτεί πως θα μπορούσε και να πεθάνει εκεί επιτόπου, στην αγκαλιά του Λέφτυ, ωστόσο δεν πέθανε, βέβαια· εξακολούθησαν να χορεύουν. Κι ως μην ξεχνάμε πού χόρευαν, στο Βιθύνιο, σ' εκείνο το ορεινό χωριό, όπου τα ξαδέερφια μερικές φορές παντρεύονταν τρίτα ξαδέερφια κι όλοι συγγένευαν κατά κάποιον τρόπο· έτσι που, καθώς χόρευαν, άρχισαν ν' αγκαλιάζονται πιο σφιχτά, σταμάτησαν τα χωρατά κι απλώς χόρευαν μαζί, όπως ένας άντρας και μια γυναίκα μπορεί να κάνουν καμιά φορά, σε μοναχικές και πιεστικές καταστάσεις.

Και καταμεσής όλων αυτών, πριν ειπωθεί τίποτα απερίφραστα ή πριν παρθούν οποιεσδήποτε αποφάσεις (προτού η πυρκαγιά πάρει τις αποφάσεις αυτές για λογαριασμό τους), εκεί ακριβώς, στη μέση του βαλς, άκουσαν εκρήξεις στο βάθος και κοίταξαν κάτω, για να δουν, στο φως της φωτιάς, τον ελληνικό στρατό σε γενική υποχώρηση.